

M U Z E U L B A N A T U L U I T I M I Ş O A R A

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XVIII
2010

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2010

Colegiul de redacție:

Dan Leopold CIOBOTARU, *director al Muzeului Banatului*

Prof. dr. Florin DRAȘOVEAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Lector dr. Ligia BOLDEA, Nicoleta DEMIAN-TOMA, Prof. dr. Vasile DUDAȘ, Conf. dr. Vasile RĂMNEANȚU, Prof. dr. John Michael O'SHEA (Michigan University, SUA), Prof. dr. Wolfram SCHIER (Freie Universität Berlin, Germania), Lector dr. Călin TIMOC, *membri*

Vigneta copertei: Wiliam Vastag

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1872–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa
Muzeului Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Tout correspondance sera envoyée à l'adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrepondenz an die Adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221-678X

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

CUPRINS ▪ SOMMAIRE ▪ INHALT ▪ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

ALEXANDRU SZENTMIKLOSI, SORIN TINCU	
Verbioara Discoveries in Hunedoara	11
VICTOR SAVA, MARIUS ARDELEANU	
Observații asupra unei achiziții a Complexului Muzeal Arad.....	23
<i>Observations Concerning an Acquisition of the Arad Museum</i>	28
DUMITRU PROTASE	
Castrul legiunii III Flavia de la Berzovia. Săpăturile arheologice din anii 1965–1968	33
<i>Das Lager der Legion IV Flavia von Berzovia. Die Ausgrabungen der Jahre 1965–1968</i>	43
ALEXANDRU FLUTUR	
Cărămizile ștampilate ale legiunii XIII Gemina de la Cenad și Sânnicolau Mare	63
<i>Stamped Bricks of Legio XIII Gemina at Cenad and Sânnicolau Mare</i>	66
RAOUL ȘEPTILICI	
Monete barbarizate de secolul al IV-lea din bronz din Banat în descoperiri izolate.....	69
<i>Fourth Century Bronze Barbarous coins from Banat (Isolated Finds)</i>	73
VASILE-BOGDAN DOMOCOȘ	
Bijuterii monetare la barbarii dintre Dacia și Pannonia.....	77
<i>Coin Jewelry at the Barbarians Between Dacia and Pannonia</i>	80
CORIOLAN HORAȚIU OPREANU	
Medalionul cu măști din tezaurul de la Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).	
Precizări iconografice și influențe culturale.....	81
<i>The „Masks” Medallion from the Hoard at Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).</i>	
<i>Iconography and Cultural Influences</i>	91

ISTORIE MEDIE

DANIELA TĂNASE	
Despre artizanii metalelor în izvoare scrise din zorii Evului Mediu	115
<i>On the Metal Craftsmen According to Early Middle Age Written Sources</i>	121
LIGIA BOLDEA	
Un secol din evoluția unui domeniu feudal al Banatului de Câmpie: domeniul familiei nobile	
Danciu de Macedonia	123
<i>Un siècle de l'évolution d'un domaine féodal du Banat champêtre: les domaines de la famille noble</i>	
<i>Danciu de Macédonie</i>	134
ADRIAN MAGINA	
Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević	135
<i>A Serbian Nobleman From XVth Century Banat: Miloš Belmužević</i>	142

LIVIA MAGINA	
Dreptul de târg și procesul de urbanizare. Cazul Felnac.....	143
<i>Market Right and Urbanization Process. Felnac Case</i>	148

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

DRAGOȘ-LUCIAN ȚIGĂU	
Studenti din Timișoara la școli și universități europene (1730–1850)	151
<i>Studenten aus Temeswar an europäischen Schulen und Universitäten (1730–1850)</i>	170
ZORAN MARCOV, CIPRIAN GLĂVAN	
Istoria familiei Nikolics redată într-un document din colecția Muzeului Banatului.....	173
<i>Die Geschichte Der Familie Nikolics In Einer Urkunde Aus Der Sammlung Des Banater Museums</i>	177
VASILE DUDAȘ	
O personalitate marcantă a Banatului. Lucian Georgevici (1875–1940)	185
<i>Une personnalité marquant du Banat. Lucian Georgevici (1875–1940)</i>	192
FELICIA ANETA OARCEA	
Dinamica știutorilor de carte în comitatul Arad la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	193
<i>La dynamique des gens lettrés dans le comté d'Arad à la fin de XIXème siècle et au début du XXème</i>	204
RADU ARDELEAN	
Viziunea lui Atanasie Marian Marienescu asupra istoriei vechi a românilor	205
<i>The Visions of Atanasie Marian Marienescu Upon the Old History of the Romanian People</i>	226
NICOLETA TOMA-DEMIAN	
Augustin Weber (1833–1909)	227
<i>Augustin Weber (1833–1909)</i>	235
IONELA MOSCOVICI	
Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze	241
<i>Le Banat en attendant la paix, le prémices d'une mission française</i>	250
ADRIAN DEHELEANU	
Dotarea aeronauticii române în perioada interbelică.....	251
<i>Die Ausstattung der rumänischen Aeronautik während der Zwischenkriegszeit</i>	257
VASILE RĂMNEANȚU	
Activitatea Primăriei Timișoara în anul 1933.....	259
<i>The Main Activities Developed by the Townhall of the Municipality of Timișoara in 1933</i>	273
DUMITRU TOMONI	
Adunările generale ale regionalei „Astra Bănățeană” (1937–1948)	275
<i>Les réunions générales de la régionale « Astra Bănățeană » (1937–1948)</i>	283
SÎNZIANA PREDĂ	
A doua conflagrație mondială, între document scris și memorial	285
<i>The Second World War Between Written and Memorial Document</i>	289
RADU PĂIUȘAN	
Activitatea Uniunii Patrioților în Banat în anul 1944	291
<i>Die Tätigkeit des Patriotenverbands in Banat im Jahre 1944</i>	301

ANTONIO FAUR	
Organizațiile Partidului Național Țărănesc-Maniu din Bihor (1944–1946)	303
<i>The Organizations of Maniu's National Peasants' Party in Bihor (1944–1946)</i>	325
EUSEBIU NARAI	
Situația financiar-bancară în județul Severin (1944–1948)	327
<i>La situation financière-bancaire dans le département de Severin (1944–1948)</i>	344
CEZAR STANCIU	
Jivkov și Dej între prietenie și interese. Relațiile româno-bulgare după al doilea război mondial (1948–1964)	345
<i>Jivkov and Dej Between Friendship and Interest. The Romanian-Bulgarian Relations in the Aftermath of World War II (1948–1964)</i>	352
MIODRAG MILIN	
Sârbii din România sub imperiul „limbii de lemn” de la „Iuda” Tito și „Genialul” Stalin spre jaloanele comunismului autohton	355
<i>The Serbs in Romania Under the Rule of “Wooden Language” from “Yuda” Tito and Stalin “The Genius” to the Regulations of Domestic Communism</i>	360

ISTORIA CULTURII, MUZEOLOGIE, ISTORIOGRAFIE CATALOAGE, VARIA

HEDY M-KISS	
Antimise – analiză iconografică	367
<i>Antimensia – Iconographic Analyses</i>	371

RECENZII

CĂLIN TIMOC, Dorel Bondoc, Cioroiul Nou, Craiova, 2010, 199 p.	381
LAJOS KAKUCS, Hedy M-Kiss, Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara, secolele XVIII–XIX, Timișoara, 2009	382
ABREVIERI BIBLIOGRAFICE.....	387

ORGANIZAȚIILE PARTIDULUI NAȚIONAL ȚĂRĂNESC–MANIU DIN BIHOR (1944–1946)

Antonio Faur*

Cuvinte cheie: *Maniu, partid, național-țărănesc, Bihor, 1944*

Keywords: *Maniu, party, national-peasant, Bihor, 1944*

Traversând, în anii 1944–1947, o perioadă de tranziție, România s-a îndepărtat de Europa occidentală, îndreptându-se spre Răsărit. Ocupația militară sovietică (încă de la finele anului 1944) și instalarea Partidului Comunist la putere, de către autoritățile sovietice, au dus la „desființarea structurilor existente și la înecarea afinităților intelectuale și spirituale cu Occidentul într-un etos străin. În viața politică un autoritarism fără precedent a luat locul unui experiment de șapte decenii de democrație parlamentară; în viața economică o planificare și o conducere centralizată rigidă au înlocuit amestecul liber de întreprindere particulară și coordonare de stat; în privința gândirii și spiritului, intelectualii au fost obligați să-și înhame talentele la căruța creării „noi societăți”¹. Așadar, România a fost împinsă, de puterea comunistă de la Moscova, de pe drumul ei istoric firesc, fiind obligată să parcurgă – timp de 45 de ani – unul colateral, de experimentare a unui sistem politic totalitar, cu consecințe dureroase pentru mai multe generații de români care au traversat acel timp.

Așa-numitele în epocă „partide istorice” – Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal – au acționat, chiar la finele lunii august 1944, în direcția reactivării propriilor organizații din întreaga țară, ca și din București. Guvernul Sănătescu l-a autorizat, în 31 august 1944, pe Iuliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc, ca să „organizeze” gărzii cetățenești în județele din Transilvania². Autoritățile centrale au admis, la 1

septembrie 1944, „numai întrunirile” următoarelor „partide și organizații”: Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică (condusă de prof. Vlădescu-Răcoasa) și gruparea profesorului Ralea³. În aceeași zi a fost publicată, în ziarul *Curentul Nou*, o circulară cu instrucțiuni pentru toate organizațiile județene ale Partidului Național Țărănesc, pentru ca acestea să-și dinamizeze activitatea⁴, mai ales cea de natură organizatorică. La 23 septembrie 1944 a fost reconfirmată conducerea centrală a partidului, formată din: Iuliu Maniu (președinte), Ion Mihalache (vicepreședinte), dr. Nicolae Lupu (președinte al organizației din capitală), Mihai Popovici, Ghiță Pop, Virgil Solomon, Ion Hudiță, D. Căpățâneanu și Nicolae Penescu⁵.

În partea de sud a Bihorului, care se afla în România și în care funcționa un județ românesc (cu același nume), „ponderea – atât din punct de vedere numeric, cât și al receptivității în mase – o avea Partidul Național Țărănesc, aflat sub conducerea lui Iuliu Maniu”⁶. De aceea este explicabilă implicarea mai rapidă în viața politică a organizației P.N.Ț. din părțile Beiușului. Astfel, la 29 noiembrie 1944 a fost lansată convocarea⁷ mem-

* Prof. univ. dr. – Universitatea din Oradea, e-mail: antoniofaur@yahoo.com.

¹ Keith Hitchins, *România 1866–1947*, Editura Humanitas, București (1996), 494.

² Viorel Faur, *Mărturiile documentare inedite despre realitățile din Bihor (24–31 august 1944)*. *Pietre de hotar*, Oradea, vol. 1, (1997), 180.

³ *Apud* Ion Zainea și colab., *Democrație occidentală și democrație populară...*, Editura Universității din Oradea (2004), 24.

⁴ *Curentul* din 1 septembrie 1944.

⁵ Gheorghe Onișoru, *Alianțe și confruntări între partidele politice din România (1944–1947)*, Fundația Academia Civică, (1996), 94.

⁶ Cornelii Crăciun, *Partidul Național Țărănesc*, în *Beiușul și lumea lui. Studiu monografic*, vol. III, Editura Primus, Oradea (2008), 229.

⁷ Acest document a fost copiat de comisarul ajutor (de poliție) Bubb Arcadia (Serviciul Județean Bihor al Arhivelor Naționale (în continuare: S.J.B. al A.N.), *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dos. 97/1944–1947, f. 1).

brilor acesteia, precum și a unor „invitați”, la o consfătuire care urma să se desfășoare, în aceeași zi, în biroul avocatului dr. Augustin Ciavici din Beiuș (de pe strada Horea, nr. 6). Din cele 77 de persoane care figurează pe convocator, 64 erau membri ai organizației din Beiuș (și așezările din apropierea acestuia) a P.N.Ț., 7 ai organizației Partidului Comunist, 4 ai celei a Partidului Social Democrat, 1 a Partidului Național Liberal și 1 a Partidului Național Popular. Partidele de stânga au avut, deci, 12 membri invitați să participe la această „consfătuire” politică importantă⁸, realizată de organizația P.N.Ț. Bihor-Beiuș. A fost, fără îndoială, *semnalul reapariției* – într-o formă vizibilă – *pe scena politică a național-țărăniștilor din depresiunea Beiușului*.

Ca un ecou al acestei manifestări de mare impact, în partea de nord a județului Bihor, controlată de sovietici, a avut loc un fapt politic similar, mai exact s-a desfășurat o adunare (la 3 decembrie 1944) a membrilor organizațiilor Partidului Național Țărănesc din teritoriul județului Bihor care a fost cedat Ungariei horthyste în anul 1940. Beneficiind de aprobarea mareșalului Malinovski⁹, participanții la adunare au transmis un mesaj acelor locuitori din Bihor care doresc să-și afirme „voința de a trăi pe drumul cunoscut al Partidului Național Țărănesc”¹⁰. Evenimentul de la Oradea a fost adus la cunoștința conducerii centrale a P.N.Ț., fiind „depus” la București procesul verbal al adunării (de către Gavril Stan și Eugen Chiș). Documentul a fost examinat de Mihai Popovici (președintele Comitetului Executiv al organizațiilor P.N.Ț. din Transilvania) și dr. Teodor Roxin (președintele organizației județene Bihor a aceluiași partid), care se aflau în capitală. Ambii au aprobat rezoluțiile adoptate și și-au exprimat „satisfacția și mulțumirile...pentru frumoasa operă de solidarizare a tuturor intelectualilor și țăranilor, muncitorilor, comercianților și industriașilor români din județul Bihor și Oradea”¹¹.

Adunarea de la Oradea a organizației P.N.Ț. din Bihorul de Nord a „premers – ca idee și

⁸ Este vorba de șapte comuniști (Iosif Harnicek, Gheorghe Molnar, Ioan Căndea, Gheorghe Zaha, Ioan Doba și Lazăr Pop, acesta din urmă inspector școlar la Oradea), patru social-democrați (Constantin Lăzărescu, președintele organizației județene, Cornel Popovici, Constantin Ion și Gavril Vandici) și un „național-popular” (Sigismund Cuc) (S.J.B. al A.N., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dos. 97/1944–1947, f. 1).

⁹ S.J.B. al A.N., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dos. 6/1944–1947, f. 389.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Nicolae Mihu, *Particularități ale procesului de reinstalare a administrației românești în Transilvania de Nord, 1944–1945*, Editura Universității din Oradea (2004), 105.

decizie” – ceea ce s-a hotărât ulterior, în ședința din 20 ianuarie 1945 a Comitetului Executiv al al P.N.Ț. din Transilvania, ca să fie refăcute (și să intre în funcțiune) toate organizațiile din această parte a țării. Acțiunea organizatorică a celei din Bihor, care a dat evidente semne de viață încă din 3 decembrie 1944, a produs la București „o excelentă impresie”¹², în pofida situației „de provizorat” a Transilvaniei de Nord. Ea avea datorită „să lucreze și pe mai departe în deplină solidaritate, salvagardând, astfel, nu numai interesele partidului (Național Țărănesc – n.n.)”, dar și interesele naționale¹³. Așa cum mărturisea, într-o corespondență trimisă din București, dr. Teodor Roxin, „ceea ce s-a făcut în județul Bihor, ne face mare cinste și se consideră aici (în capitală – n.n.) în cercurile conducătoare, *ca un frumos exemplu și pentru celelalte organizații*”¹⁴ (subl.ns. – A.F.).

La rândul lor, cei prezenți la prima „întrunire” a organizației P.N.Ț.-Beiuș au adoptat o *Moțiune*, pe care au transmis-o, la 7 decembrie 1944, „frunțașilor din conducerea centrală a partidului”¹⁵. Documentul are o valoare excepțională și debutează cu următoarele formulări: „Românii din Bihorul necotropit, întruniți în *prima întrunire publică* a Partidului Național Țărănesc *după șapte ani de opreliște*, întâiul lor gând îl îndreaptă spre Majestatea Sa Regele Mihai I, făuritorul României cu adevărat democratice, asigurându-l de credința lor nestrămutată în luptă pentru dinastie și pentru existența noastră ca români într-o țară nouă, pentru care noi suntem gata de a da cel mai mare tribut, jertfindu-ne viața în speranța năzuințelor noastre istorice, pentru împlinirea cărora strămoșii au udat cu sângele lor fiecare părticică de pământ și pentru care ostașii noștri luptă dincolo de Tisa, exprimându-i cu această ocaziune deosebită încredere și supunere”¹⁶.

Țărăniștii din părțile Beiușului își manifestă totodată sentimentele de recunoștință față de președintele Iuliu Maniu, care era „singurul îndreptățit de a crea o democrație adevărată de care să ne bucurăm noi toți, și cu noi țara”. Rânduri de mulțumire sunt adresate și Aliaiților, care „n-au precupețit nici o jertfă pentru a ne da ajutorul necesar spre a ne bucura de libertatea gândirii, cultului și eliberarea fraților subjugăți din Ardealul nostru scump și drag, care de 4 ani încheiați îndură mizerii

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, f. 107.

¹⁵ S.J.B. al A.N., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dos. 6/1944–1947, f. 2.

¹⁶ *Ibidem*.

crunte”¹⁷. Cu o simpatie evidentă sunt înconjurate și partidele din Blocul Național Democrat, alianță care a contribuit la actul din 23 august din 1944, în urma acestuia fiind recâștigat și dreptul la întru-nire¹⁸, de care s-au folosit autorii acestui document conceput în împrejurări marcate de incertitudine și nesiguranță.

Interesant este și punctul 8, în care descoperim o declarație memorabilă: „Gata oricând de a reacționa împotriva tuturor celor care tulbură scumpa noastră țară, noi bihoreni suntem hotărâți a lupta sub drapelul (stindardul) democrației românești (subl.ns. – A.F.) susținut la 1 decembrie 1918 de reprezentanții noștri firești, pentru eliberarea tuturor de sub sclavia și nedreptatea ce ne apăsa..., recunoscând de părinte al acestei democrații și de apărător al intereselor noastre pe înfăptuitorul ei, Iuliu Maniu!”¹⁹. În fine, a fost exteriorizată „credința...într-o Românie democratică, liberă și independentă”.

Asemenea sentimente și convingeri erau, fără îndoială, dominante ale spiritului public al societății românești, care ieșise dintr-un război din Est și intrase în altul, înspre Vest, pentru nimicirea totală a armatelor naziste și capitularea Germaniei lui Hitler. Semnatarii *Moștunii* erau animați de ideea de a edifica „statul național-democratic românesc”. Ei sunt următorii membri ai Comitetului organizației din Beiuș a P.N.Ț.: avocatul dr. Augustin Ciavici (președinte), avocatul Ioan Stanciu (vicepreședinte), medicul Eugen Niechi, avocatul Vlad B. Stanciu, plugarul Gh. Stanciu, medicul Petre Bartoș și Virgil Vaida²⁰.

Organizațiile țărăniste din sudul și nordul județului Bihor au reușit performanța de a renaște și a se afirma în viața publică, îndeosebi în luna decembrie 1944. Ele s-au impus în plan național, printr-un avans organizatoric, fiindcă aveau ca suport un mare număr de membri și simpatizanți. Existau premisele unei evoluții pozitive a acestor factori politici, însă au venit vremuri dificile pentru membrii partidelor tradiționale.

Anul 1945 a debutat, pentru național-țărăniștii bihoreni, sub cele mai dramatice auspicii. De cei din Oradea s-a ocupat atât Comandamentul sovietic (care deținea întreaga putere de decizie), cât și poliția locală (organ în subordinea celui dintâi),

„compusă din elemente din vechea Ungarie”²¹, care au venit în Bihor în perioada horthystă și n-au fost înlocuite, ci, mai degrabă, folosite de sovietici ca instrumente prompte de executare a ordinelor date de ei, în numele așa-zisei „democrații”, conform notei informative nr. 466 (din 14 februarie 1945), elaborată de colonelul Alexandru V. Ionescu (care s-a deplasat la Oradea, pentru a face investigații în zilele de 13 și 14 februarie 1945) cu privire la situația românilor din acest oraș de la vestul țării. În raportul său sunt consemnate realități importante, mai ales cu privire la experiențele la care au fost supuși, de către autoritățile locale, membrii organizației din Oradea a P.N.Ț.-Maniu, precum și unii ofițeri români aflați pe teritoriul Bihorului de Nord. Astfel, în ziua de 2 februarie 1945, din ordinul Comandamentului sovietic din Oradea, au fost arestați („la îndemnul ungarilor din Oradea”) toți membrii familiei lui Eugen Chiș (el, soția și cele trei fice), președintele organizației P.N.Ț. Tot în aceeași zi au fost efectuate „percheziții la ofițerii români din împrejurimi” (comandorul Tascu, comandantul Bazei Aeriene; comandantul Rosmeteanu și căpitanul Roșca, de la care a fost luat un aparat de radio). În 3 februarie 1945 a fost „ridicat” preotul dr. Gavril Stan, directorul Internatului Greco-Catolic de Băieți din Oradea și membru marcant al P.N.Ț. Li s-au adăugat 12 persoane „aparținând tot Partidului Național-Țărănesc”, mai exact avocații Lipcey, Potrea, Filip, Ioan Dancea, Hoășăș și Gavril Seleș, preoții Evițian și Boroș, precum și Corbu Silaghi, Iosif Pop, dr. Prodan și Ioan Bulzan²². Acestora li s-au adus mai multe acuzații, însă – după o „cercetare sumară” a lor – au fost puși în libertate, cu excepția a două persoane (Eugen Chiș și Gavril Stan), care au fost transportate, cu o mașină, la Szolnok (pe teritoriul Ungariei), pentru „a fi judecați de organele sovietice”. Au fost formulate „capetele de acuzațiuni” împotriva lui Eugen Chiș:

- sabotaj, fiindcă nu aderă la Platforma B.N.D. și „împiedică acțiunea Frontului Plugarilor” în județul Bihor;
- a avut aparat de radio;
- a „împiedicat țărani să se înscrie în alte partide”, altfel spus, în Frontul Plugarilor și Partidul Comunist;
- a căutat să-i înarmeze pe țărăniști;
- a avut legături cu Gestapo-ul;
- „vrea să răstoarne actualul regim”;

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.* Urări de bine îi sunt transmise, în mod special, lui Iuliu Maniu, considerat un veritabil „părinte al patriei și democrației românești”, pentru a avea „târia necesară spre a rezista furtunilor ce ne amenință pe noi și patria!”.

²⁰ Ion Zainea și colab., *op. cit.*, 26.

²¹ Corneliu Crăciun, *Opțiunea Maniu. Contribuții documentare la istoria P.N.Ț. (1945–1948)*, Editura Logos 94, Oradea (2003), 68.

²² *Ibidem*, 67–68.

– a întocmit o listă (care s-a găsit la domiciliul său în timpul percheziției) „cu toți conducătorii ce ar trebui puși în cadrul diverselor funcții publice”²³ din județul Bihor.

Se poate afirma că Eugen Chiș a fost primul național-țărănist din Bihor asupra căruia au fost aplicate metodele bolșevice, de tip N.K.V.D.-ist, începând cu felul cum a fost arestat (luat pe sus, împreună cu întreaga familie), ducerea cu o mașină, într-un loc necunoscut (unde nu putea beneficia de nici o formă de apărare) și acuzarea de comiterea unor fapte de o gravitate extremă, între care și înarmarea unor cetățeni, pentru a răsturna noul regim instaurat de sovietici în România.

A fost, cu acest prilej, introdusă o nouă practică diversionistă. Toți cei arestați au fost chemați la Curtea de Apel Oradea, unde procurorul-șef al acesteia le-a „promis că vor fi eliberați (în timp de trei zile), dacă se vor înscrie în Frontul Apărării Naționale”. Supuși unor acte de teroare, ei au acceptat. Pentru a face propagandă succesului obținut, autoritățile implicate au dat publicității, în paginile ziarului comunist *Viața nouă*, informația că „toți intelectualii din Oradea au aderat la Platforma”²⁴ B.N.D. și că va fi numit prefect avocatul național-țărănist Lipcsey.

În același ziar au apărut și unele comentarii care au avut un efect negativ asupra cititorilor din județ. Se anunța înființarea de colhozuri în Bihor și că se va introduce o nouă organizare administrativă, în sensul că, în curând, aici va fi „gubernia” Bihor, după modelul rusesc și sovietic. De asemenea, pământurile vor fi împărțite, astfel că, la revenirea administrației românești în Transilvania de Nord (inclusiv în Bihorul de Nord), „*va fi terminată și opera de comunizare a întregii regiuni, prin măsurile luate și teroarea dezlănțuită*”²⁵ (subl. ns.-A.F.). Aceste fapte au „produs” în partea de teritoriu românesc aflată sub administrație sovietică „o adâncă impresie, cu repercusiuni și în restul județului Bihor”, adică în partea de sud a acestuia. Dramatică era situația din Oradea și datorită faptului că: „aici a început să lucreze comisia de epurație”, care se ocupa, mai ales, de intelectuali (între care, la un loc „privilegiat”, profesorii de liceu), care sunt „forțați” să „treacă la Fr[ontul] Democrat”.

Aflând, din surse directe, despre asemenea realități politice din nordul județului Bihor, colonelul de jandarmi amintit, după ce le menționează pe cele mai alarmante, ajunge la următoarea concluzie, care dezvăluie adevărata stare de spirit a

locuitorilor: „Populația românească este extrem de îngrijorată, trăește sub continuă nesiguranță și se roagă, zi și noapte, să se instaureze un regim de ordine, așteptând sosirea autorităților românești”²⁶.

Într-o scrisoare, trimisă din București (la 23 ianuarie 1945) lui Petre Mărcuș (director de bancă în Oradea și membru în conducerea organizației județene Bihor a P.N.Ț.), de către Teodor Roxin (liderul aceleiași organizații), erau formulate îndemnuri la realizarea unei „cât mai mari solidarități între români față de avalanșa propagandei de anumită factură” (comunistă). După opinia acestuia: „Nici un act și nici un gest nu trebuie să se producă din partea românilor, care ar putea să arate disensiuni și neînțelegeri. *Idealul de astăzi este păstrarea ordinii sociale și salvarea patriei și, prin ea, salvarea neamului românesc. În fața acestui ideal comun trebuie să dispară toate ambițiile și veleitățile personale și fiecare îns trebuie să se trudească pentru a se încadra cât mai organic în acea comunitate națională, care trebuie să o păstrăm cu orice preț și cu orice sacrificii*”²⁷ (subl. ns. – A.F.). Așadar, pentru membrii organizației bihorene a P.N.Ț.-Maniu, acesta era principalul deziderat politic al momentului, deoarece numai prin acțiune unitară (solidară) era posibilă „salvarea” patriei în fața asalturilor și agresiunilor de tip comunist, sprijinite de forțele militare sovietice.

După ce, în 6 martie 1945, a fost instaurat la conducerea țării guvernul pro-comunist dr. Petru Groza, a devenit posibilă și revenirea unor instituții administrative de la Beiuș la Oradea, în orașul de reședință al județului Bihor. În aceste împrejurări s-a desfășurat „congresul statutar” al organizației bihorene a P.N.Ț.-Maniu la Oradea, în ziua de 25 martie 1945. Organizând acest eveniment politic de rezonanță mai mult decât locală, național-țărăniștii bihoreni au demonstrat, implicit, faptul că au reușit să revină la „suprafața” vieții politice și că reprezintă o forță care nu putea fi ignorată.

„Congresul” (după cum l-a numit, într-un referat de-al său, comisarul de poliție Ion Olteanu) a avut loc în „localul ștrandului” municipal din Oradea, fiind prezente la acesta aproximativ 500 de persoane (din întregul județ), remarcându-se elevii de la Liceul Comercial Oradea. Chiar de la intrare în „localul ștrandului”, câțiva participanți au strigat lozinci antiguvernamentale, cum a fost următoarea:

„Jos cu Groza și cartela
Sus Maniu și fronzela”.

²³ *Ibidem*, 69.

²⁴ *Ibidem*, 69.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ S.J.B. al A.N., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dos. 8/1944–1947, f. 6–7.

Președintele P.N.Ț.-Maniu din Oradea și Județul Bihor, dr. Teodor Roxin, s-a adresat tuturor celor veniți din întregul județ, rugându-i ca „să nu atace pe nimeni și să fie disciplinați”, fiindcă s-a angajat față de autoritățile locale că „va fi liniște și nu se va întâmpla nimic”. El a motivat această promisiune cu explicația: „noi suntem un partid mare și puternic, și numai cei slabi țipă, cățelușii latră”²⁸.

După aceasta, el a evocat unele momente și personalități care au ilustrat activitatea P.N.Ț., ajungând cu expunerea faptelor până la actul de la 23 august 1944²⁹, despre care a afirmat că se „datorește M.S. Regelui și lui Iuliu Maniu”, pomenind, totuși, numele ministrului Justiției, profesorul universitar Lucrețiu Pătrășcanu. După ce l-a criticat pe Gheorghe Tătărescu, pentru că a intrat, ca ministru, în guvernul Groza, dr. Teodor Roxin a „făcut apologia suferințelor refugiaților (români din Transilvania de Nord – n.n.) în cei patru ani de ocupație maghiară și a mulțumit celor care au rămas sub ocupație că au rezistat loviturilor și umilirilor”.

Sunt mai multe chestiuni de reținut de la acest „congres statutar” al național-țărăniștilor bihoreni. Mai întâi, excelenta organizare a acestei activități de vârf. Apoi, modul cum s-au desfășurat lucrările acestuia. Chiar înainte de „a se deschide congresul” s-a intonat *Trăiască regele* iar pe parcursul acestuia au fost strigate lozinci precum: *Pentru Maniu vom lupta, Țărănimea și Maniu, Maniu și Regele*.

De observat că, încă de acum, s-au făcut referiri la „alegeri”, deși acestea vor avea loc la finele anului următor. La acestea, toți național-țărăniștii (atât bărbații cât și femeile) trebuie să acționeze „uniți, deoarece nu se dă o luptă pentru 2–3 ani, ci pentru 100 de ani, iar acei care vor greși, să nu uite că nu

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Despre acest congres al național-țărăniștilor bihoreni a mai scris un raport și „radiotelegrafistul Ionescu” (cum semna), în care vedem un om al Poliției. El conține aproape aceleași informații, doar comentariul diferă. Oferim un exemplu: „Arată (dr. Teodor Roxin) că, prin aceste etape, singurul partid, Național-Țărănesc, a luptat pentru dezrobirea Ardealului, sub conducerea lui Maniu, iar după 1918, s-a unit cu celălalt partid țărănesc din Regat, și a dus lupta mai departe, până în 1928, când a fost chemat la cârma țării, și unde a guvernat 4 ani... Descrie luptele românilor cu ungurii” și, în finalul documentului, o „constatare” abruptă: „Ca concluzie, un discurs pur șovin” (S.J.B. al A.N., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dos. 8/1946, f. 6–7). Același „informator” notează că participanții la „congres” au venit, de la sediul partidului, „incolonați, cu plancarde și cu fotografiile” regelui și reginei, precum și ale lui Iuliu Maniu, având „în frunte un steag tricolor”. Cu alte cuvinte, au organizat o manifestare pașnică și legală, ocolind violențele și exprimarea primară a sentimentelor anticomuniste și antisovietice, care erau foarte puternice în rândul membrilor P.N.Ț. Maniu din toată țara.

vor fi iertați”³⁰ (subl. ns. – A.F.). Iată un avertisment, care atunci părea un produs al imaginației, pentru ca, nu peste mult timp, să devină o realitate – în statul nostru – de aproape o jumătate de secol. Oricum, semnele viitorului au fost detectate de cei implicați în manifestările care atestă rezistența națiunii române la „opera” de sovietizare a țării sale.

A fost aleasă conducerea organizației din Bihor a P.N.Ț.-Maniu, constituită din: președintele dr. Teodor Roxin și membrii dr. Eugen Chiș, dr. Teodor Popa, dr. Romulus Pop, Gabriel Țepelea, profesorii Olga Caba, Catană, Ionaș și învățătorul Groza. Congresul a oferit multor membri ai P.N.Ț.-Maniu ocazia de a susține cuvântări, despre care comisarul Ion Olteanu ne-a lăsat scurte comentarii. Dr. Romulus Pop (fost comisar general al refugiaților în anii 1940–1944) a „vorbit despre suferințele românilor sub ocupația ungară”, aspect cu privire la care deținea informații consistente. Profesoara Olga Caba (președinta organizației de femei național-țărăniște din Bihor) a „cerut țăranilor ca să îndemne pe femeile lor să lupte alături de ei pentru P.N.Ț....”, căci numai așa românii vor învinge”³¹. Președintele tineretului național-țărănesc din Transilvania și Banat, profesorul Gabriel Țepelea (originar din părțile Borodului, județul Bihor) a „declarat că ceea ce se spune – de către dușmanii partidului – că Maniu, Partidul N.Ț. nu vrea binele poporului sunt minciuni, deoarece poporul nu poate să-și vrea sieși răul. Că Maniu nu este cu moșierii și, atât el, cât și ceilalți luptători din jurul lui, nu au moșii și că P.N.Ț.-ul nu este împotriva legii agrare deoarece P.N.Ț.-ul a depus la timp un proiect de lege pentru reforma agrară. P.N.Ț.-ul este împotriva modului cum s-a făcut reforma agrară: Pământul trebuie împărțit prin lege, de către comisiuni anume numite, nu așa cum s-a împărțit, fiecare să-și ia atât cât a vrut el și în afară de lege”³².

Au mai fost și alți „oratori” (care, după opinia comisarului Ion Olteanu, în loc să aibă în vedere numai activitatea P.N.Ț., s-au referit la „neamul românesc, ca și când acest partid singur ar forma țara”), dintre care îi menționăm pe: dr. Teodor Popa („vechiu luptător”), comerciantul Domocoș (originar din Bratca), Augustin Cozma (profesor), Popescu (din Ceica), Catone (preot), Butuc (țaran din Aleșd), Ierugan (profesor) și Haiduc (fost redactor la *Viața nouă*). Președintele dr. Teodor Roxin l-a prezentat „publicului” pe revizorul școlar

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² Nicolae Mișu, *op. cit.*, 122.

Constantin Atanasiu, care a precizat că a „riscat” să vină și el la adunare, „orice s-ar întâmpla”, numai pentru a-și spune cuvântul. După aceasta, „a vorbit (și el – n.n.), exprimându-se că învățătorii, luminătorii satelor, sunt toți alături de Partidul Național Țărănesc și de Iuliu Maniu”³³.

La sfârșitul lucrărilor „congresului” – ori, altfel spus, conferinței județene –, a fost votată o *moțiune* și trimise *telegrame* regelui, ca și lui Iuliu Maniu, Ion Mihalache și Mihai Popovici. Manifestarea s-a încheiat cu imnul *Deșteaptă-te române*.

Revenită în actualitatea politică la finele lunii noiembrie 1944, organizația din Bihor a P.N.Ț.-Maniu a reușit performanța de a se reorganiza (pe întregul județ) și consolida, remarcându-se chiar și prin acțiuni de anvergură, cum a fost conferința județeană din 25 martie 1945. Sub raport organizatoric, ea a reintrat în normalitate, fiind capabilă să dezvăluie capacitatea P.N.Ț. de a fi un factor de rezistență la planurile guvernului Groza de a continua procesul de sovietizare a țării.

De observat, totodată, că puterea centrală de la București a dat dispoziții de urmărire a tuturor activităților celor două partide tradiționale, de către polițiști și inspectori ai serviciului secret. Chiar și jandarmii au primit, în cursul anului 1945, ordine cu privire la urmărirea unor persoane implicate în activități politice național-țărăniști și liberale. În acest fel, aparatul administrativ al statului, cu instituțiile sale de păstrare a liniștii, ordinii și securității interne, au fost deturnate de la principalele lor misiuni, impunându-li-se să adopte practici de tip represiv, ca și cum organizațiile acestor partide nu ar fi fost legale și ar fi urmărit scopuri antistatale.

Ca reprezentant al Statelor Unite ale Americii în Comisia Aliată (Sovietică) de Control, generalul C.V.R. Schuyler l-a invitat, în 4 aprilie 1945, pe liderul național țărănist Iuliu Maniu, care i-a „descriș situația disperată în care se află” România, accentuând asupra faptului că, pe zi ce trece, comuniștii „se instalează [tot] mai temeinic în România”³⁴. Și aceasta, în pofda împrejurării că românii „nu sunt câtuși de puțin comuniști”. După convingerea sa, ei nu vor putea fi determinați „să urmeze doctrina comunistă” decât printr-o „domnie a terorii, care va duce la uciderea majorității liderilor anticomuniști și la intimidarea maselor propriu-zise”³⁵. Este exact ceea ce s-a întâmplat, nu

peste mult timp, în România. De aceea, sunt de apreciat luciditatea și spiritul vizionar al lui Iuliu Maniu.

De altfel, unul dintre ofițerii sovietici din București, luând act de modul în care este concepută libertatea în România, își exprima – într-o manieră elocventă – diferențele de percepție a unui asemenea drept fundamental al cetățeanului: „Ofițerul rus a spus că românilor pare să le placă foarte mult să vorbească despre „libertate” și „independență”. După cât se pare – continuă același ofițer –, *românii cred că libertatea și independența înseamnă că pot face ce vor, că pot gândi cum vor, că pot gândi ce vor și pot spune ce vor*. Și rușii se consideră o națiune pe deplin independentă. Totuși, ideea lor despre libertate și independență este că un om este liber câtă vreme nu se află la închisoare; iar în Rusia nimeni nu trebuie să se teamă de închisoare atâta timp cât se conformează regulilor și reglementărilor considerate ca necesare de către guvern pentru bunăstarea și viitoarea fericire a statului”³⁶ (subl.ns. – A.F.).

La începutul anului 1946, conducerea centrală a P.N.Ț.-Maniu a elaborat un revelator document propagandistic, sub forma unui bilanț pentru anul 1945, pe care l-a transmis organizațiilor sale din țară, pentru a fi răspândit în rândurile membrilor și simpatizanților partidului. Un exemplar din acesta a intrat în posesia comuniștilor bihoreni, prin intermediul „organelor de ordine”. El debutează cu două versuri care invocă o stare de lucruri: „Pământul țării noastre geme” și „Pământul țării

Câțiva „factori” ar putea contribui, în mod decisiv, la „înfrângerea programului comunist”, aprecia Iuliu Maniu. Aceștia ar fi fost: 1. o acțiune mai energică a regelui, care să conducă la demiterea guvernului Groza; 2. partidele istorice, ca forțe de opoziție, trebuie să-și conjuge eforturile, pentru a putea contracara propaganda comunistă; 3. exercitarea, de către anglo-americani, a unor presiuni diplomatice, atât la Moscova, cât și în România, pentru a diminua influența sovietică (*Ibidem*). La nivelul posibilităților de intuire și explicare a consecințelor prezenței trupelor sovietice în România, soluțiile propuse de Iuliu Maniu păreau corecte, realitate pe care o remarcă și generalul american: „Dl. Maniu ne-a lăsat impresia că este pe deplin combativ și pe deplin încrezător în justețea cauzei sale și în triumful final” (*Ibidem*, 89). După o călătorie la Washington și discuții avute cu persoane de mare răspundere (între care și președintele Truman), generalul Schuyler scria la 25 mai 1945 în *Jurnalul* său următoarele: „În domeniul politic general, dl. Berry mă informează că atât domnul Maniu, cât și dl. Brătianu, încearcă să-l convingă pe Rege să-i ceară demisia lui Groza. Ei pretind că anglo-americani vor fi în favoarea unei astfel de măsuri, ba chiar o vor sprijini... O astfel de acțiune ar fi, desigur, regretabilă în momentul de față... Îmi voi avertiza personalul să fie deosebit de atent pentru a menține o atitudine neutră” (*Ibidem*, 112).

³⁶ *Ibidem*, 116.

³³ *Ibidem*, 123.

³⁴ C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 – 20 septembrie 1946)*, ediție îngrijită de Al. Oșca și Mircea Chirițoiu, Editura Enciclopedică, București (1997), 88.

³⁵ Iuliu Maniu credea că, pentru a împiedica victoria definitivă a comunismului în România, ar fi necesară realizarea unei coaliții a tuturor forțelor care se opun comunismului.

noastre strigă”. Sunt urmările politicii guvernărilor comuniști de la 6 martie 1945, când au preluat puterea, cu sprijinul lui Vișinski. Se argumentează cu exemplele cele mai dureroase (altfel spus, sunt menționate „loviturile pe care le-am primit”): în închisori și lagăre se aflau 82.724 de români, dintre care 12 mor zilnic; tratamentul aplicat celor „arestați” este unul specific „vremurilor inchizitoriale, cu bătăi, schingiurii și foamete, transformând sute de români în cadavre vii, de nerecunoscut”³⁷; românii sunt, pe nedrept, calificați ca „antidemocrați”; economia țării a fost acaparată de străini; s-a practicat o politică de favorizare a minorităților (îndeosebi a evreilor și maghiarilor); cei mai valoroși profesori au fost demiși, în locul lor fiind numite „elemente mediocre” dar docile față de autoritățile comuniste; toate mijloacele de propagandă ale statului (presa, agențiile de presă și radioul) au ajuns pe „mâinile străinilor”; armata, ca veche și importantă instituție națională (foarte apreciată, pentru faptele sale, de către locuitorii, a fost „dezagregată”; Uniunii Sovietice i-au fost plătite sume enorme, în contul aplicării Armistițiului, aproape dublu din cât îi datoram³⁸.

Creionarea acestui tablou dramatic al României anului 1945 este, desigur, sumară. Existau și alte, extrem de numeroase, date și informații care l-ar fi putut completa. Totuși, este de luat în considerare spiritul temerar de care au fost animați toți cei care s-au implicat în acțiunea de difuzare a sa, știută fiind reacția dură a oficialităților comuniste³⁹, comandate de la Moscova, în ideea de a strivi orice rezistență democratică din România.

³⁷ S.J.B. al A.N., *fond Comitetul Județean al P.C.R. Bihor*, dos. 5/1946–1947, f. 21.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Spre exemplu, la 15 august 1945, Inspectoratul General al Jandarmeriei transmitea tuturor legiunilor de jandarmi ordinul de informații nr. 22, în care li se comunica faptul că sunt răspândite, în diferite localități, „o serie de manifeste” (cu titlurile: *Declarațiile domnului Iuliu Maniu* făcute presei în luna iulie 1945 și *Cetățeni*, acesta din urmă semnat de C. Brătianu) care nu sunt altceva decât simple abuzuri „la adresa actualului guvern”. Datorită efectelor „dăunătoare” (după părerea conducerii instituției menționate) asupra ordinii publice și, mai ales, „bunelor relații (pe care trebuia să le avem) cu U.R.S.S.” s-a dispus „identificarea colportorilor” și, totodată, „împiedicarea răspândirii lor”. Cazurile concrete, care vor fi descoperite, urmau a fi raportate la Inspectoratul General (Corneliu Crăciun, *op. cit.*, 75), pentru a fi luate măsurile pe care le consideră necesare. Este evident că, încă din vara anului 1945, autoritățile comuniste (guvern, instituțiile jandarmeriei, Siguranța statului, prefecturile și primăriile) au trecut la adoptarea unor măsuri de supraveghere și control, de combatere a factorilor de rezistență la politica de sovietizare a țării și, cu deosebire, a reprezentanților partidelor tradiționale, care se opuneau, cu dârzenie și curaj.

În zilele de 19 și 20 august 1945 s-a desfășurat la Satu Mare o conferință a membrilor Partidului Comunist, care făceau parte din *regionala* cu același nume (mai concret din județele Bihor, Sălaj, Maramureș și Satu Mare). În cadrul acesteia, cei care au luat cuvântul (fie comuniști, fie „prieteni” ai acestora) au adoptat „o atitudine vehementă față de partidele istorice”, pe care le-au calificat a fi „reacționare”. Discursul lui Leontin Sălăjan (Silaghi) a vizat, cu o rară agresivitate verbală, „bandele reacționare, în frunte cu Iuliu Maniu și Brătianu, [care] se zvârcolesc ca niște șerpi veninoși, încolțiți dinafară și dinăuntru, și care văd că nu au scăpare”⁴⁰. Un asemenea limbaj dezvăluie sentimentele de intoleranță și ură față de cei doi lideri ai partidelor democratice, pe care le făceau publice reprezentanții organizațiilor comuniste. Formulările sunt, uneori, de o factură aparte: în tabăra adversă comuniștilor se situau „oamenii trecutului întunecat”, care vor să mențină o Românie precum cea din perioada interbelică, despre care Leontin Sălăjan afirma că a fost „o Românie a pușcăriilor, a stării de asediu, a cenzurii, a schingiurilor, o Românie fără libertăți pentru popor, o Românie a ațâțării naționale”⁴¹. Față de susținătorii acestei Românie, după convingerea comuniștilor prezenți la Satu Mare, exista o singură soluție: *arestarea*.

Interesantă este, desigur, și optica pe care o aveau comuniștii din partea de nord-vest a țării (dar nu numai aceștia) față de noțiunile de democrație și libertate, care reiese cu claritate din următorul text: „Tovarăși! Trebuie să știm că democrația pentru noi care luptăm, nu are nimic comun cu ceea ce a fost numit democrație în timpul guvernărilor reacționare ale lui Maniu și Brătianu. O astfel de democrație noi nu vrem... Reacționarii se plâng că *nu există* libertate în țara noastră. Nici nu trebuie să fie libertate pentru ei. Aceasta noi n-o vrem”⁴².

Conform acestei afirmații, membrii partidelor tradiționale puteau fi loviți și discreditați, prin orice mijloace, inclusiv printr-o masivă falsificare a adevărului cu privire la faptele din trecut ale acestora și, concomitent, cu intențiile lor de viitor. Termenii în care era pusă problema adversarului confirmă limbajul specific luptei de clasă, marcate de intoleranță. El se impunea a fi inoculat participanților la conferința regională la care ne referim, pentru ca aceștia, la rândul lor, să o transmită celorlalți membrii de partid: „...nu există la noi

⁴⁰ S.J.B. al A.N., *fond Comit. Județean P.C.R., Bihor*, dos. 1, f. 61.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, f. 68.

ură sănătoasă împotriva reacțiunii și a dușmanilor poporului, ură care este o condiție importantă a victoriei noastre⁴³. Prin urmare, era susținută necesitatea de a-i urî, în modul cel mai profund (visceral!), pe toți acei care nu împărtășeau ideologia politică comunistă și se opuneau planurilor de transformare a României într-un satelit sovietic. Aceasta a fost motivația politică și psihologică a acțiunilor autorităților de stat comuniste contra adevăratelor forțe democratice din România, împotriva cărora au declanșat o prigoană fără precedent.

Într-un ordin (nr. 1786, din 25 septembrie 1945) al Legiunii de Jandarmi Bihor către toate posturile de jandarmi din județ se precizează că s-a decis, la nivelul conducerii P.N.Ț.-Maniu, ca să se înființeze, pe lângă fiecare organizație județeană, câte o Secție a tineretului național-țărănist. Principalul factor organizatoric va fi „tineretul universitar” (mai ales cel din Cluj, care era adeptul acestui partid istoric). S-au stabilit deja unele „norme” care urmează a fi respectate:

- tineretul nu va accepta ca să fie „masă de manevră” a celor „animați de ambiții personale”;
- va evita jocul „de-a pistoalele” (mai exact nu se va pregăti din punct de vedere militar);
- își va expune părerile în toate chestiunile zilei;
- va pretinde de la autorități „dreptul la viață liberă”;
- luptă pentru gratuitatea învățământului secundar, ca și pentru „asigurarea existenței celor săraci”;
- în organizațiile județene ale tineretului național-țărănesc „sunt libere” (atât pentru tinerii de la sate, cât și pentru cei din fabrici) exprimările („scrierile”).

După ce a prezentat, în această manieră simplistă, programul viitoarelor organizații județene ale tineretului național-țărănist, căpitanul Emil Dop solicită luarea unor „măsuri de verificare și identificare a persoanelor ce vor conduce aceste organizații”, rezultatele urmând a-i fi comunicate până la data de 5 octombrie 1945⁴⁴. În ziua următoare au și fost trimise Inspectoratului de Jandarmi Oradea rapoarte ale legiunilor de jandarmi din Satu Mare (semnat de căpitanul Constantin V. Popa), Arad (semnat de locotenent-colonelul N. Nicoară), Sălaj (semnat de căpitanul Ioan Puțoreanu) și Bihor (semnat de căpitanul Emil Dop), în care se

menționează faptul că, în aceste județe, nu s-au constituit, până în acel moment, „secțiuni” județene ale tineretului național-țărănist⁴⁵.

Ministrul de interne, Teohari Gerogescu, a transmis – la 27 noiembrie 1945 – un ordin circular (cu nr. 12.772), prin care a dispus ca „*orice întruniri, adunări sau manifestațiuni ale Partidului Național Țărănesc-Maniu și Național Liberal-Brătianu*” să fie „*oprite*”⁴⁶ (până când vor fi adoptate „alte dispozițiuni”). Această interdicție viza anihilarea activității P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu, cu toate că erau partide legale, care aveau aceleași drepturi ca și Frontul Plugarilor sau Partidul Comunist. Este evident că fruntașii politici comuniști, care dețineau puterea, au introdus în viața internă a statului român procedee de tip subversiv, menite să contribuie la lichidarea adversarilor politici, cel dintâi pas fiind interzicerea oricăror activități propagandistice ale acestora.

Instituțiile jandarmerești (de la posturile de jandarmi și până la Inspectoratele regionale), care până atunci informau despre întâmplările zilei (inclusiv despre aspectele politice ale timpului), au fost obligate de autoritățile comuniste să adopte practici de supraveghere a activității partidelor tradiționale – de la finele anului 1945 supuse unui control permanent și chiar interzise –, precum și a tuturor celor care s-au înregimentat în mișcarea națională de rezistență anticomunistă. Anul 1945 se încheia, așadar, cu coerciții și impedimente noi (create de guvernarea pro-sovietică) pentru membrii celor două partide care și-au continuat eforturile în vederea salvării democrației românești și a menținerii României pe un drum propriu, alături de țările Europei occidentale.

Generalul american Schuyler, ca reprezentant al S.U.A. în Comisia Aliată (Sovietică) de Control, a fost informat, din cele mai multe surse, despre tragicele întâmplări din România. A și transmis, de altfel, o telegramă la Washington, în care preciza următoarele: „Am primit informații sigure conform cărora comuniștii se străduiesc să fabrice dovezi care să-i implice pe americani în tulburările și dezordinile din noiembrie (1945-n.n.).... În ansamblu, situația pare mai sumbră ca oricând. Dacă vom permite ca toate acestea să se întâmple fără să facem ceva pentru a restabili justiția, omenia și democrația în aceste momente, am putea să recunoaștem, o dată pentru totdeauna, că nu ne menținem poziția în România și să ne retragem. Nu văd cum am putea continua să împrumutăm numele unei Comisii Aliate de Control, care nu

⁴³ *Ibidem*. Antonio Faur, Considerații în legătură cu atitudinea participanților la Conferința regionalei de partid Satu Mare (19–20 august 1945) față de partidele istorice. *Crisia*, (1996–1997), 357–362.

⁴⁴ S.J.B. al A.N., *fond Leg. Jd. Bh.*, dos. 69/1945–1946, f. 13; Corneliu Crăciun, *op. cit.*, 79.

⁴⁵ Corneliu Crăciun, *op. cit.*, 80–83

⁴⁶ S.J.B. al A.N., *fond Insp. Jd. Oradea*, dos. 52/1945, f. 427.

numai că tolerează, dar chiar sprijină în realitate aceste activități cu caracter terorist⁴⁷.

În 21 noiembrie 1945, același general a primit vizita lui Iuliu Maniu, care s-a referit la situația P.N.Ț., ai cărui adjuncți erau arestați (unii chiar bătuți și omorâți). El a insistat asupra faptului că România „trăiește sub o domnie a terorii, așa cum nu a cunoscut niciodată până acum”. Arestările care se fac vizează, cu prioritate, P.N.Ț.-Maniu, obiectul final fiind distrugerea acestui partid de opoziție. A afirmat, totodată, că aproape toți liderii locali ai P.N.Ț. „sunt vânați” de organele de reprimare ale statului, cei care nu-și găsesc vreo ascunzătoare temporară fiind dați dispăruți. Îl preocupa, mai ales, soarta principalului său colaborator, Ilie Lazăr, pentru care solicită să i se acorde azil⁴⁸.

La începutul anului 1946 a venit în capitala României și senatorul american Claude Peeper, pentru a se edifica asupra realităților din această țară, dacă există sau nu democrație. A organizat, în localul Misiunii Americane din București, o conferință de presă, cu care prilej a răspuns și la unele întrebări ale gazetarilor⁴⁹. Vom reține câteva pasaje semnificative din declarațiile politicianului american. Întrebat cu privire la primele sale impresii, senatorul american a afirmat că „situația economică din România este haotică. Inflația ridică prețurile la cifre exorbitante... *Dvs. realizați paradoxul de a suferi după război mai mult ca în timpul său*”. Referindu-se la viața politică, el afirmă că aceasta „este o întregă negație a principiilor democratice stabilite la Yalta și Potsdam”. Guvernul care conduce România va reflecta, cu adevărat, „voința poporului”, numai dacă se vor organiza alegeri „cinstite și democratice”, în timpul cărora să nu se recurgă la nici un mijloc de intimidare. Actualul guvern, al cărui prim ministru este dr. Petru Groza,

⁴⁷ C.V.R. Schuyler, *op. cit.*, 253. Trimisul special al Secretarului de Stat al S.U.A. în România, Mark Etheridge, a trimis la Washington o telegramă (în 25 noiembrie 1945), în care a expus „situația generală” din România, ajungând la o concluzie identică, deoarece „arăta că, prin permanenta noastră (a diplomaților-n.n.) inactivitate pierdem zilnic din prestigiu și că, în mod corespunzător câștigă zilnic comuniștii”. După opinia sa, dacă SUA „nu iau măsuri pentru a pune în practică principiile pe care le susțin, *întreaga noastră cauză în România va fi pierdută... iar poporul român va fi obligat să accepte un comunism pe care nu îl dorește*” (subl. ns. – A.F.) (*Ibidem*, 56).

⁴⁸ *Ibidem*, 251–252.

⁴⁹ Datorită cenzurării răspunsurilor, de către Ministerul Propagandei, o parte din acestea n-au mai apărut în paginile presei românești, ci numai în cele ale unor ziare străine. Răspunsurile care n-au fost agreate de autoritățile comuniste au fost trimise și județenelor de partid, cum este cazul documentului din care ne informăm și care se află în Serviciul județean Bihor al Arhivelor Naționale, *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*

nu a fost recunoscut de Statele Unite. La întrebarea dacă se pot „ține alegeri libere” în România – unde există cenzură, care limitează drastic libertatea presei –, Claude Peeper a accentuat asupra faptului că, pentru ca „alegerile să fie obiective, iar guvernul să reflecteze voința poporului, trebuie să fie îngăduită libertatea totală a întrunirilor, publicarea programelor, a cuvântului și a punctelor de vedere [ale tuturor partidelor], *altfel nu poate fi vorba de alegeri libere, ci de scrutinuri dictatoriale*”⁵⁰ (subl. ns. – A.F.).

Senatorul american nu ignoră însemnătatea presei, pledând pentru o deplină libertate a acesteia, pentru că e mai bine ca oricare cetățean să poată „să scrie” și să publice, dacă dorește acest lucru, ceea ce „gândește”, fără să fie dominat de teama de „poliția secretă și de lagărele de concentrare”⁵¹. Era o aluzie directă la condiția gazetarilor din România anului 1946.

Revenind la spațiul bihorean, constatăm că organizația comunistă din plasa Beiuș considera – în luna ianuarie – că Partidul Național Țărănesc „este cel mai serios și mai periculos adversar” politic. Nu-i convenea deloc faptul că „în jurul lui Maniu s-a ȧesut o întregă legendă”, care, după opinia comuniștilor locali, „este cu desăvârșire falsă, dar este foarte greu să fie scoasă din mintea ȧăranilor”. Iată, deci, una din obsesiile puterii politice comuniste, aceea de a elimina din conștiințele locuitorilor de la sate simpatia față de Iuliu Maniu și național-ȧărăniștii. Acest lucru era extrem de dificil, din mai multe considerente, unul dintre acestea fiind acela că P.N.ȧ.-Maniu „avea cadre vechi în fiecare sat” din depresiunea Beiușului (cu cele două plase: Beiuș și Vașcău), care erau capabile să întrețină „agitația împotriva guvernului”⁵².

În părțile Beiușului au fost lansate zvonuri că Iuliu Maniu va deveni șef al guvernului, cu urmarea că, în curând, comuniștii vor lua locul celor aflați în închisori. Cu toate că poliția a inițiat cercetări, pentru descoperirea celor care colportează asemenea eventualități alarmante, totuși nu s-a ajuns la nici un rezultat, cu excepția descoperirii unei solidarități cu național-ȧărăniștii a elevilor Liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș, care „s-au dedat la manifestații zgomotoase..., sub ochii îngăduitori ai profesorilor”. Printre altele, elevii respectivi au cumpărat un întreg stoc din ziarul *Ardealul* (în

⁵⁰ S.J.B. al A.N., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dos. 8/1946, f. 18–19.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, dos. 89/1945–1947, f. 34; Corneliu Crăciun, Partidul Național ȧărănesc. *Beiușul și lumea lui*, coordonatori Ioan Degău și Nicolae Brânda, vol. III, Oradea, Editura Primus, (2008), 230.

care erau pagini cu texte anticomuniste), pavozând tablele și pereții unor clase cu aceste materiale compromițătoare. Comuniștii beiușeni găseau că se impune „ordonarea unei anchete, care să stabilească vinovățiile și să le sancționeze”. Ei au organizat și acțiuni de combatere a amintitelor manifestări, cum ar fi: „dezbateri” în adunări populare a „acuzelor reacțiunii”, cu sublinierea „netemeinicii” lor; sesizarea poliției, pentru a-i urmări pe cei implicați; prelucrarea acestor „chestiuni” în ședințele celulelor comuniste. S-a ajuns la concluzia că „singurul mijloc real de contrabalansare a activității reacțiunii” este „munca de lămurire a maselor” (a locuitorilor din sate și orașe), la care să se asocieze și „măsurile represive”⁵³. Acestea din urmă constituiau, pentru comuniști, ultima soluție, la care, de fapt, au recurs în toate împrejurările.

Cum partidele tradiționale și democratice nu dispuneau de instituțiile statului, așa cum o făceau guvernamentalii pro-comuniști ai dr.-lui Petru Groza, a fost adoptată tactica satirizării prin intermediul unor manifeste tipărite și difuzate în mai multe locuri din țară. Unul dintre aceste documente a fost descoperit și în Bihor. Este vorba de o poezie, depistată de comuniștii orădeni la 22 februarie 1946⁵⁴. Ea debutează cu patru versuri în care este vizată „democrația” de tip sovietic, reprezentată de guvernul condus de dr. Petru Groza: „Electra s-a născut din jale, / Guvernul Groza din teroare. / Electra-i piesă englezească, / Democrația Groza e rusească”⁵⁵. Transcriem și critica la adresa Frontului Național Democrațic: „F.N.D.-ica, F.N.D./ Mămăligă nu mai e./ F.N.D. și F.N.D.-ică, / Nu mai e nici fasolică!. F.N.D./ică, of, of, of, /Nu mai e nici un cartoff/N-avem carne, nici ulei, /Dar i-avem pe F.N.D.-ei!. Pâinea poate să lipsească, F.N.D.-ul să trăiască”⁵⁶ (subl.ns.-A.F.). Era și aceasta o manieră de demonetizare a imaginii guvernării comuniste, care a adus țara într-o situație economică precară, la care s-a adăugat totala subordonare față de Moscova.

Interesant de reținut este faptul că întreaga activitate a organizațiilor național-țărăniște era monitorizată, cu o atenție din ce în ce mai pronunțată, de către instituțiile represive ale statului, care transmiteau comuniștilor locali tot ceea ce au constatat, în urma unor investigații minuțioase. În acest fel, în arhivele organizațiilor comuniste s-au adunat importante documente, care conțin date și fapte

ale național-țărăniștilor, despre care nu s-au mai păstrat alte surse de informare⁵⁷.

În luna martie a anului 1946, în regionala P.C.R. Oradea era conceput un raport informativ referitor la manifestările liderilor bihoreni ai național-țărăniștilor, ca și ai altor membri ai organizațiilor acestora (chiar ale elevilor și studenților, care erau animați de convingeri anticomuniste). Deși nu este un document în care să fie prezentate, într-un mod sistematic, cele mai importante activități ale organizațiilor bihorene ale P.N.Ț.-Maniu, totuși, datele concrete (în lipsa altor surse documentare) sunt de o evidentă utilitate științifică. Dr. Teodor Roxin, președintele P.N.Ț.-Maniu Bihor, a beneficiat de o „atenție privilegiată”, fiind înregistrate nu numai acțiunile la care a luat parte, ci și afirmațiile pe care le-a făcut. La o ședință a Comitetului Executiv al organizației județene, dr. Teodor Roxin, când unii membri ai acestuia au strigat „ca Groza să moară”, el a răspuns că „vine timpul nu peste mult”, după care a „promis închiderea comuniștilor și nimicirea tuturor simpatizanților” acestora. Mai mult, informatorul (care se afla printre cei prezenți) avertiza asupra împrejurării că a „atacat” și Uniunea Sovietică, ceea ce reprezenta – în „ochii” comuniștilor autohtoni – un delict politic extrem de grav.

Cu prilejul altei adunări național-țărăniște, din 21 ianuarie 1946, dr. Teodor Roxin a „vorbit despre teroarea comunistă, arătând pe comuniști cum terorizează muncitorimea ca să iasă pe stradă la manifestație”, cel care nu vroia să participe la o asemenea acțiune fiind „bătut”. Comuniștii au pus în circulație, împreună cu guvernul Groza, informații eronate despre realitățile din România, instaurând în țară o veritabilă dictatură. Raportul este plin de nume de național-țărăniști și simpatizanți ai acestora, cu sumare trimiteri la faptele lor. Le prezentăm într-o formulare concisă:

– foștii legionari au aderat la P.N.Ț.-Maniu, împărțind politica acestuia⁵⁸;

⁵⁷ Se știe că, în anii care vor urma (1946–1954) a fost desfășurată o teroare extraordinară în România, liderii și chiar membri ai P.N.Ț.-Maniu fiind arestați și condamnați la ani mulți de închisoare. Cu ocazia descinderii la domiciliile lor, le-au fost luate documentele și păstrate în arhiva fostei securități (ulterior, transferate la CNSAS). Cea mai mare parte a documentelor create în organizațiile național-țărăniște au fost confiscate, distruse ori s-au pierdut, astfel că orice posibilitate de consultare a unor asemenea date documentare (fie ele conținute și de documentele existente în arhivele locale ale P.C.R.) sunt de o valoare incontestabilă. În virtutea acestei realități, noi am recurs – în acțiunea de reconstituire a istoricului organizației P.N.Ț.-Maniu din Bihor – la materiale documentare care se află în fosta arhivă a Comitetului Județean Bihor al P.C.R.

⁵⁸ *Ibidem*, dos. 6/1944–1947, f. 198–201. Au fost identificați cei care aparțin acestei categorii: Aurel Barat (fostul „legionar

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ S.J.B. al A.N., *fond Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, dos. 8/1946, f. 5.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

- episcopul greco-catolic Suciu este „un manist bine cunoscut”, care a primit în vizită o „misiune militară engleză”, fiind, din acest motiv, bănuțit „de spionaj”;
- Corbu Silaghi și Florian Bogdan (agent de asigurări la Societatea „Victoria”) sunt „în permanență în provincie” (în județul Bihor), unde „fac propagandă” manistă și afirmă că P.C.R. „este vinovat de tot ceea ce se întâmplă în țară”;
- dr. Ioan Suciu (arhivar la Episcopia Greco-Catolică din Oradea) îi strânge, în jurul lui, „pe toți foștii legionari”; unul din locurile de întâlnire cu aceștia fiind și bodega lui Corbuț din Oradea;
- preotul Mangaria „s-a pronunțat, în mai multe rânduri, că guvernul cade”;
- fostul plutonier de jandarmi Constantin Mocoșanu, deși este pensionar, face propagandă manistă în plasa Marghita;
- sublocotenentul Anderca Bocoși (din Tileagd) a bătut soldații și a „declarat” că „Tudoriștii” (foștii militari din divizia „Tudor Vladimirescu”) sunt toți trădători și au „vândut țara comuniștilor”;
- preotul din Nojorid a organizat o demonstrație în contra epurării notarului;
- Iosif Nistor (preot ortodox în Marghita) a „propagat idei maniste” în ziua de 1 decembrie 1945, vorbind, fără îndoială, despre contribuția Partidului Național Român din Transilvania la actul istoric din această zi, de unire a Transilvaniei cu România;
- notarul din Oșorhei, Adrian Gheban, abia a „părăsit lagărul” și a început să ațâțe locuitorii care s-au înscris în unele „organizații democratice” (fidele comuniștilor);
- preotul gr. cat. din Abrămuț, Coriolan Manu (care a fost delegat la Marea Adunarea Națională din Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918), se afla în fruntea „ațâțării șovine”, făcându-se „vinovat” și de faptul că „a luat steagul sovietic”;
- profesorul Andrei Crăciun are legături cu dr. Ștefan Mărcuș, Corbu Silaghi, Foișor, Barna și preotul Boca, toți național-țărăniști, care se aflau în vizorul organelor represive locale;
- profesoara Maria Anderescu, directoarea Liceului Comercial de Stat, a interzis elevilor să „ia parte” la demonstrația din 6 martie 1946;
- organizator al P.N.Ț., Corbu Silaghi, a afirmat – la 2 octombrie 1945 – că încă sunt prea mulți locuitori în lagărele de internare (cu toate că sunt dispoziții ca să fie „dizolvat”); după ce acesta va fi disponibilizat, în locul celor care au fost internați „vor fi aceia care internau oameni” (altfel spus, comuniștii bihoreni);
- Florian Benea, instructor mecanic la C.F.R., s-a urcat pe o masă și a strigat „Jos cu Groza!”, „Trăiască Maniu!”;
- profesorul Vasile Vartolomeu a „spus, printre altele”, în cadrul Liceului Maghiar de Stat, că dictatura proletară este „același lucru” cu dictatura hitleristă;
- la dr. Emil Tămaș (organizator P.N.Ț. la Administrația Financiară) s-a găsit un manifest antiguvernamental;
- Anghel Popescu (funcționar la C.F.R. Oradea și organizator P.N.Ț.) a rupt un afiș pus pe trenul Oradea-București de către organizația Tineretul Progresist;
- funcționarul Târnoveau de la Prefectura Județului Bihor lansează știri că „funcționarii maghiari vor fi concediați”, cu scopul de a-i determina ca să-și piardă încrederea în guvern;
- Silviu Chiș, student la Facultatea de Filosofie a Universității din București, a fost „însărcinat” să organizeze plasa Salonta; asupra acestuia s-a găsit un „manifest cu mențiuni batjocoritoare” împotriva lui Stalin și Cambrea (acesta din urmă a fost comandant al Diviziei „Tudor Vladimirescu”);
- profesoara Angela Stoienu, directoare la Liceul „Oltea Doamna”, ia parte la unele adunări ale P.N.Ț., în timp ce interzice elevilor să participe la acțiunile organizate de Tineretul Progresist;
- dr. Eugen Chiș a luat decizia, în ziua de 26 aprilie 1945, de a înființa sedii ale național-țărăniștilor în diferite „sectoare” ale orașului Oradea; două dintre acestea sunt pe calea Aradului (în „cârciuma lui Filimon”, unde „lucrează intens și fostul polițist Tulea”) și pe calea Episcopiei („unde activează un individ cu numele Nicu”);
- într-un viitor raport va fi menționat numele informatorului P.N.Ț. care s-a infiltrat în organizația județeană a P.C.R.;
- locul de întâlnire al telegrafistilor de la C.F.R., care „toți sunt manişti” este în cârciuma din

activ”, care face propagandă manistă în părțile Dernei și a satului Sacalasa; are „legături strânse” cu alți legionari deveniți manişti precum: Ioan Gôndör, Ioan Curepan, Crăciun Crișan; la Beiuș activează un alt „fost legionar”, anume Ioan Popovici (funcționar la administrația financiară), care, de asemenea, efectuează o „propagandă manistă”.

colțul străzii „Gerlicz”, preconizată să devină sediu al P.N.Ț;

- la Depoul C.F.R. din Oradea lucrează „mai mulți maniști” (Florian Benea, Ioan Aldea, paznicul Ioan Fana, tâmplarul Teodor Crețu, Todor Bradea și inginerul Vaida, care a fost transferat) iar la Holod Dumitru Popa (revizor).

În localul „Ardeleanul” s-a desfășurat o „ședință manistă”, la care a luat parte dr. Teodor Roxin, Crăciun, Stan și Cozma. Aceasta a fost deschisă de Cozma, după care a „vorbit” dr. Teodor Roxin, care a afirmat – ca și altă dată – că „actul de la 23 august se datorește maniștilor” și că sovieticii l-au instalat „la putere pe Groza”. El a subliniat, de asemenea, că, într-adevăr, „comunismul este bun în Rusia, însă nu e bun pentru noi”. Dacă Molotov a „recunoscut” guvernul Groza, acest lucru n-a fost acceptat de anglo-americani. Pentru a cunoaște „situația din țară”, americanii l-au trimis pe senatorul Pepper, care, după ce „s-a întors” la Washington, a declarat că „guvernul” condus de dr. Petru Groza „este antidemocratic”. Și un al doilea delegat al președintelui Truman a constatat aceeași realitate. Cel de-al treilea, Byrnes, a fost împiedicat „să călătorească prin toată țara”, pentru a nu putea afla adevărul. Sovieticii au organizat la București „o mare manifestație”, la care muncitorii au fost „mânați cu forța” (mai exact cu baionetele), unii dintre ei fiind bătuți.

La 1 martie 1946, în sediul P.N.Ț. din strada Ștefan cel Mare s-au adunat „circa 24 tineri”. Profesorul Cozma a „lipsit”, astfel că ședința preconizată n-a mai avut loc. Au fost prezenți: tânărul Ioan Popa („înfocat Manist”) din Aleșd, Vasile Chiș, secretarul Romulus Pop, Ioan Silaghi, fratele viceprimarului Balog (care a spus, între altele, că „democrații noi sunt reacționari, însă ei mănâncă pâine albă pe ascuns, [în timp ce] muncitorii flămâzesc”). Ca „să-și apere trecutul”, trei elevi de la Liceul „Emanuil Gojdu” s-au „înscris” în organizația Tineretului Progresist, asemenea acțiuni de natură oportunistă fiind frecvente.

În cartierul Ioșia, mai concret în curtea cărciumei „Filimon”, „s-a ținut o adunare” – în 3 februarie – a P.N.Ț., la care „au luat parte circa 50 de oameni, în majoritate C.F.R.-iști”. Au susținut discursuri dr. Gavril Stan (directorul Școlii Normale), avocatul Moldovan și N. Popescu (funcționar la C.F.R.). Toți s-au „declarat împotriva regimului actual”, afirmând că „nu este libertate”. Unul dintre cei prezenți a strigat: „Libertatea este pentru criminali!”. El a fost ulterior identificat în persoana lui Florian Mălan. Au mai fost formulate critici la adresa sindicatelor, care-i scot pe muncitori cu forța

la diferite demonstrații. Părintele Stan a invocat necesitatea de a se organiza („cât mai curând”) alegeri (înainte de luna mai), manifestându-și „speranța că va veni și timpul” național-țărăniștilor.

O altă „adunare” politică a organizației P.N.Ț. din Oradea s-a ținut la 17 februarie 1946, în localul „Eden” din Oradea, la aceasta participând circa 600 de persoane. Ea a fost condusă de avocatul dr. Eugen Chiș, profesorii Ionașiu și Crăciun, dr. Teodor Popa, Romulus Pop, Augustin Cozma și protopopul Ghitea din Săliște. În intervenția sa, dr. T. Popa a spus, printre altele, că la 6 martie 1945 „ne-au fost răpitate libertățile”. La rândul său, Augustin Cozma „a făcut ridicol guvernul”. Inginerul Vaida (de la C.F.R.) a apreciat că unii locuitori, care participă la manifestațiile organizate de comuniști și sindicate, „strigă ...lozinci pe care nici ei nu le cred”⁵⁹.

Am recuperat din raportul regionalei P.C.R. Oradea o cantitate semnificativă de date, nume și activități organizate de național-țărăniștii bihoreni. Apelul la această sursă este justificat, tocmai datorită puținătății izvoarelor documentare care se referă la problematica istorică examinată. Drept urmare, considerăm că este utilă valorificarea tuturor informațiilor existente, numai în acest fel fiind posibilă reconstituirea istoriei unor partide și organizații politice, cu deosebire a celor pe care regimul comunist le-a desființat, după care le-a reprimat membrii, uzând de metode tipic bolșevice. Pe de altă parte, din paginile raportului amintit reiese, cu pregnanță, preocuparea organizației P.N.Ț. din Oradea pentru realizare unor manifestări (adunări, ședințe, discursuri etc.) cu efect propagandistic sigur, cu toate că puterea comunistă își trimitea peste tot informatorii și limita la minimum posibilitățile de exprimare ale membrilor partidelor tradiționale.

În acest context, al unor confruntări dure cu autoritățile statului „democrat-popular” (care aplicau față de opoziție politica dictată de comuniști), s-a ajuns ca, după un an de zile, să se desfășoare la Oradea („în baia de vară din Parcul Alba Iulia”) *cel de-al doilea „congres”* al organizației județene Bihor a P.N.Ț.-Maniu, eveniment de o însemnătate excepțională, care a demonstrat capacitatea de rezistență a acesteia, precum și progresul obținut în condiții total nefavorabile, create de un adversar lipsit de moralitate și responsabilitate politică. S-a păstrat *procesul verbal* al lucrărilor „congresului”⁶⁰, care a avut loc în ziua de 23 martie

⁵⁹ *Ibidem.*

⁶⁰ *Ibidem*, f. 389–393. Documentul este semnat de secretarul general al organizației, avocatul Eugen Chiș.

1946, în prezența a 1800 de delegați ai organizației orădene, 210 delegați din comunele județului și a 3.000 de membri ai P.N.Ț.-Maniu din „oraș și județ”. A fost, neîndoind, o participare impresionantă, care atesta suportul popular al P.N.Ț. în județul Bihor și forța pe care acesta o reprezenta. Congresul s-a deschis la orele 11,30, prin intonarea imnului regal, de „cătredintreaga asistență”⁶¹. Pe ordinea de zi a acestuia figurau 7 puncte, între care și alegerea Comitetului județean al organizației, ca și al președintelui ei.

Dr. Teodor Roxin, președintele acesteia, a rostit câteva cuvinte „de deschidere”, în care „recomandă tuturor participanților” ca să adopte o atitudine „demnă” și să nu adreseze „invecive”, respectând „conduita” P.N.Ț.-Maniu în asemenea împrejurări. Apoi declară ziua de 25 martie ca o „sărbătoare” a bihorenilor, după care aduce mulțumiri militarilor români și sovietici care au contribuit la eliberarea Transilvaniei de Nord de sub „stăpânirea hort-hysto-fascistă”. Face o expunere cu privire la istoria P.N.Ț., respingând ironiile adversarilor politici care afirmă despre acest partid că ar fi „reacționar” și de domeniul „istoriei”.

După acest moment, se trece la alegerea conducerii organizației din Bihor a P.N.Ț.-Maniu. Ca președinte este reales dr. Teodor Roxin iar ca membri ai „organizației orășenești” un număr de 73 de persoane⁶², între care dr. Gavril Stan, Augustin Cozma, Coriolan Tămăian, Aurel Ghilea, Vasile Pop, Vasile Vartolomei, Nichita Farcu, Petre Drimba, Teodor Pop, Dumitru Neagu, Ioan Pas, Alexandru Ionaș, Ioan Vlad, Victor Petrila și Romul Pop. Acesta din urmă ia cuvântul, stăruind asupra spiritului democratic care definește comportamentul politic al P.N.Ț.-Maniu.

În legătură cu alegerile care trebuie să aibă loc, se pronunță ca ele să fie cu adevărat „libere”, deoarece vor hotărî soarta poporului român pentru mult timp, îndemnând femeile ca să-și „dea voturile” pentru P.N.Ț.-Maniu. Din nou este formulat un avertisment cu privire la însemnătatea decisivă a acestor alegeri care – dacă vor fi câștigate de forțele de stânga – vor marca o cotitură în istoria noastră, pentru că puterea va fi menținută, pentru o perioadă de mai multe decenii, de către comuniști, aflați sub directa autoritate și îndrumare a Moscovei.

Cel de-al treilea orator a fost Gabriel Țepelea, președinte al organizației de tineret național-țărănist din Transilvania și Banat, care, la rândul său, „cere alegeri libere”, face un scurt istoric al P.N.Ț.,

îndeamnă tineretul să urmeze exemplul lui Iuliu Maniu și acceptă ideea de sacrificiu, cu menținerea că, totuși, „pentru noi românii nu sunt atâtea temnițe care să ne încapă” pe toți. Au mai făcut intervenții Ioan Domocoș (avocat și șeful organizației din plasa Borod), profesorul Augustin Cozma (responsabil al „resortului cultural” al organizației județene Bihor a P.N.Ț. Maniu), Popescu Ceica (avocat și șeful organizației din plasa Cefa), dr. Teodor Popa (avocat și vicepreședinte al organizației județene), Constantin Atanasiu (profesor și șeful organizației din plasa Cefa), Ioan Catone (protopop și șeful organizației din plasa Tinca), Ioan Butuc (în numele țăranilor din Bihor) și profesorul Ierugan (cu domiciliul în București). La finalul lucrărilor Congresului a fost intonat, conform unei practici deja consacrate, imnul *Deșteaptă-te române*⁶³.

Ne-au rămas informații și despre conducerea organizațiilor bihorene ale P.N.Ț.-Maniu. Comitetul județean a fost format din:

- Președinte: dr. Teodor Roxin (avocat)
  - Vicepreședinte: dr. Teodor Popa (avocat)
  - Vicepreședinte: dr. Romulus Pop (avocat)
  - Secretar general: dr. Eugen Chiș (avocat)
  - Secretar general la tineret: Alexandru Ionaș (profesor)
  - Responsabilul resortului economic: Alexandru Vușcan (avocat)
  - Responsabilul resortului cultural: Augustin Cozma (profesor)
  - Responsabilul resortului de presă și propagandă: Alexandru [Vasile] Vartolomei (profesor)
  - Censor: Teodor Pop (învățător)
  - Censor: Teodor Neagu (avocat).
- Alături de acești intelectuali (șase avocați, trei profesori și un învățător), din Comitetul Județean au mai făcut parte – ca membri – următorii:
- dr. Gavril Stan (preot) – președinte al organizației din Oradea a P.N.Ț.-Maniu
  - dr. Augustin Catuna – vicepreședinte
  - Gavril [Gabriel] Țepelea (profesor) – șeful organizației PNTȚ-Maniu din plasa Aleșd;
  - Ioan Domocoș (avocat) – șeful organizației din plasa Borod;
  - dr. Constantin Atanasiu (profesor la Beiuș): șeful organizației din plasa Cefa
  - Ceica Popescu (avocat): șeful organizației din plasa Ceica
  - Tiberiu Juran (avocat): șeful organizației Marghita
  - Petru Mărcuș (director de bancă): șeful

⁶¹ *Ibidem*, f. 389.

⁶² *Ibidem*, f. 390–393.

⁶³ *Ibidem*, f. 393.

- organizației Beliu
- Nicolae Pop (notar public): șeful organizației Salonta
- Iosif Teoran (evacuat din Salonta): șeful organizației Beiuș
- Dr. Augustin Ciavici (avocat din Beiuș): șeful organizației Tileagd
- Andrei Crăciun (profesor din Oradea): șeful organizației Vașcău
- Ioan Catone (profesor în Tinca): șeful organizației Tinca
- Dumitru Neagu (avocat din Oradea): șeful organizației Centrale⁶⁴ (Oradea):

O examinare a acestei liste cu persoanele care au fost alese în conducerea organizației județene a P.N.Ț.-Maniu ne permite următoarele constatări:

- aceasta a fost constituită din 25 de membri (10 în conducerea județeană, 2 în conducerea organizației orașenești Oradea și 13 în conducerea organizațiilor din plasele județului);
- în conducerea organizației județene au intrat *numai intelectuali* (mai exact 12 avocați, 6 profesori, 4 preoți, 1 învățător, 1 notar public și un director de bancă), dintre care cei mai mulți avocați (aproape jumătate);
- exista, deci, în Bihor o structură organizatorică temeinică a organizației județene a P.N.Ț.-Maniu, de factură elitară (din care lipsesc muncitorii și țăranii).

De asemenea, în aceeași sursă documentară (din care ne-am informat), care provine din arhiva județenei de partid P.C.R., se menționează faptul că, în 14 mai 1946, existau în Bihor „circa” 8.000 de membri înscrși ai P.N.Ț.-Maniu și 3000 de simpatizanți⁶⁵.

În primăvara anului 1946 funcționa în județul Bihor o componentă județeană a P.N.Ț.-Maniu bine articulată și cu un număr important de membri (care era, desigur, mai mare decât cel consemnat în documentele utilizate până acum). Este vorba de un factor de opoziție care a determinat, în permanență, o reacție ostilă din partea autorităților comuniste (centrale și locale).

O realizare de succes a acestei organizații a fost și constituirea Secției feminine din Oradea și județul Bihor, având-o ca președintă pe Emilia Vaida. Dintr-un raport al acesteia reiese faptul că, după „nenumărate consfătuiri mai mici și adunări mai mari”, care s-au desfășurat în casele unor „prietene” (deoarece „spațiile publice nu erau accesibile”), s-a reușit constituirea a șase comitete în

sectoarele orașului Oradea. Aceste comitete de sectoare aveau valoarea celor din conducerea plaselor (în număr de 13). Acolo unde a fost cazul s-au înființat și comandamente de străzi, astfel că, în scurt timp, s-a creat un „aparat de legătură” în întregul oraș⁶⁶.

În județ au fost organizate comitete de plasă în Salonta și Cefa (care erau „cele mai active”) și s-a continuat cu alte plase, precum și cu înscrierea de noi membre și colectarea de cotizații (care erau „benevole”), obiectivul principal fiind ca „toate românele din Bihor să devină „partizanele” P.N.Ț.-Maniu. A sporit considerabil prestigiul Secției feminine (sau, altfel spus, organizației feminine) județene Bihor a P.N.Ț.-Maniu, unul dintre argumente fiind faptul că „în numeroase ședințe ale F.U.M. și ale P.S.D.-ului local s-a discutat problema combaterii” acesteia, ca „fiind prea periculoasă”. Și s-a trecut la agresiuni directe. Șefa organizației din Salonta, Elena Comănescu, a fost „atacată de o bandă de bătași maghiarocomuniști” la ieșirea de la o reprezentație teatrală românească (sabotată și aceasta, prin întreruperea curentului electric). A fost „doborâtă” la pământ, lovită cu bocancii „până la lăsarea în nesimțire”. De asemenea, o „duzină” de bărbați români au fost „loviți”⁶⁷ de aceiași locuitori șovini ai Salonteii.

După instaurarea guvernului dr. Petru Groza, în urma unor presiuni sovietice, s-a ajuns, în același an, ca reprezentanții celor trei Mari Puteri (Uniunea Sovietică, S.U.A. și Anglia) să adopte, la Moscova (în decembrie 1945), importante decizii referitoare la situația politică din România:

- să fie efectuate, în „cel mai scurt timp posibil”, alegeri generale legislative;
- să se asigure deplina libertate a acestor alegeri, pe baza dreptului de vot universal și secret, cu „participarea tuturor partidelor democratice și antifasciste”, care au dreptul să-și prezinte „candidații proprii”;
- concomitent, să fie garantată libertatea presei și a cuvântului, a religiei și a asocierii⁶⁸.

Din acel moment (8 ianuarie 1946), când guvernul a făcut cunoscută respectiva hotărâre, s-a trecut – în ambele tabere (de dreapta și de stânga) – la activizarea unor preocupări în această direcție, fiecare tratând chestiunile de mai sus în raport cu propriile interese politice. Ideea organizării de alegeri a dominat însă întregul an 1946. Autoritățile, dirijate de sovietici, au căutat să tergiverseze stabilirea

⁶⁶ *Ibidem*, f. 109.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ ***, *România. Viața politică în documente. 1946*, coordonator Ioan Scurtu, București (1996), 70–71.

⁶⁴ *Ibidem*, dos. 5/ 1946–1947, f. 17–18.

⁶⁵ *Ibidem*.

datei alegerilor (ignorând acel angajament, de la punctul 1, ca acestea să aibă loc „în cel mai scurt timp *posibil*”), din rațiunea că momentul oportun era numai acela când toate condițiile pentru instrumentalizarea lor, în beneficiul F.N.D., vor fi asigurate. S-au folosit tot felul de manevre. La întâlnirea dr.-lui Zilber (omul de legătură, neoficială, a Partidului Comunist cu reprezentanții americani în Comisia Aliată (Sovietică) de Control), din ziua de 23 februarie 1946, cu generalul Schuyler, acesta și-a exprimat părerea că, în cursul verii, „ne putem aștepta să aibă loc alegeri suficiente de libere” în România. Cu toate că era „comunist înfocat”, el credea „sincer că național-țărăniștii vor câștiga probabil majoritatea voturilor”⁶⁹.

Termenii acordului de la Moscova (din decembrie 1945) n-au fost respectați de guvernul dr. Petru Groza, mai ales cu privire la cele „patru libertăți în România”, astfel că i-a fost înmănată, la 27 mai 1946, o „vehementă notă de protest”, semnată de Yost Barton Berry, reprezentantul politic al SUA la București. În acest document se „arată că *partidelor istorice nu li s-au acordat deplina libertate în domeniul presei, libertatea de a folosi radioul sau libertatea de a-și organiza și desfășura campaniile electorale*”⁷⁰ (subl.ns. – A.F.). Este reproșat guvernului României faptul că nu este preocupat de organizarea unor alegeri libere, așa „cum promisese”, fiind totodată invitat să-și schimbe atitudinea și să-și respecte angajamentele.

În 24 iunie 1946 s-a desfășurat o ședință a biroului politic al organizației județene a Partidului Comunist din România, în cadrul căreia Leontin Silaghi, ca secretar al Regionalei, s-a referit la campania electorală, care urmează a fi împărțită în două perioade⁷¹ (prima: de la 20 iulie; cea de-a doua: de la 20 iulie – la 1 septembrie 1946). Așadar, pentru comuniști a început, la mijlocul anului, campania electorală.

Dacă, pentru Partidul Comunist și secundanții săi (între care Frontul Plugarilor și U.P.M.), cu care a format B.P.D., nu existau restricții și adversități, pentru partidele tradiționale, de opoziție, autoritățile comuniste au creat un arsenal de dificultăți și practici totalitare. Această realitate este remarcată de generalul Schuyler, care – în *Jurnalul* său – nota, la 11 iulie 1946, că în România „posibilitatea unor alegeri libere” este în curs de dispariție. Iată tabloul situației acestor partide, creionat cu maximă exactitate de reprezentantul american în Comisia Aliată

(Sovietică) de Control: „...partidele istorice continuă să aibă probleme. Ele nu reușesc să țină nici un fel de întruniri, în afara unora clandestine în case particulare, încă le sunt rechiziționate automobilele, casele și birourile le sunt percheziționate, iar unii dintre liderii lor sunt arestați..., aproape fiecare român, indiferent de opțiunea sa politică, va recunoaște – într-o discuție particulară – că nu mai există nici o șansă să aibă loc alegeri libere”⁷². Generalul american, excelent informat despre tot ceea ce se petrecea în capitală și în întreaga țară, era convins că „actualul guvern, cu oameni de paie ca Groza și Tătărescu, este doar o fațadă, în spatele căreia comuniștilor le convine să-și ducă activitatea pentru moment. *De îndată ce guvernul va fi bine înfipt, probabil ca rezultat al viitoarelor alegeri, mă aștept ca adevărata coloratură a regimului să devină mai vizibilă. Fără îndoială, comuniștii își vor da, curând după aceea, arama pe față și vor începe cu adevărat demersurile de comunizare a țării*”⁷³ (subl.ns. – A.F.).

După ce au fost interzise manifestările publice (întruniri și adunări) ale partidelor de opoziție (P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu), acestea au recurs la toate modalitățile practice, pentru a-și face cunoscute punctele de vedere, a critica politica guvernului Groza și, cu deosebire, pe cea a comuniștilor. Una dintre acestea a fost răspândirea de manifeste, fiind folosit sprijinul membrilor și simpatizanților, din care s-au creat rețele clandestine. Ca atare, instituțiile jandarmerești n-au putut să împiedice o asemenea activitate (considerată ilegală), ci au descoperit numai rezultatele ei, adică au semnalat apariția concretă a manifestelor P.N.Ț. Maniu. Exemplele, sub acest raport, sunt numeroase, astfel că vom reține doar câteva.

Sectorul de jandarmi din Vașcău „înaintă”, la 6 iunie 1946, Legiunii de Jandarmi Bihor „două manifeste ale Partidului Național Țărănesc”, dintre care unul se adresa „organizației muncitorești” iar celălalt tineretului național-țărănesc. Ambele au fost afișate în comuna Vașcău⁷⁴. La 27 aprilie 1946, de la același Sector de jandarmi s-au primit alte două manifeste. Pe unul dintre ele apărea „portretul lui Iuliu Maniu în caricatură”. Acesta era însoțit de acest text: „Uite bade cum tot vin/Vulturi, corbi ca din senin/Să răzbune al țării chin/Al trecutului suspin, /Atacă mereu din plin/Pe Maniu din Bădăcin”, iar celălalt era intitulat: „Români, vă cheamă Iuliu Maniu. Vă cheamă conștiința țării. Urmați-ne!”⁷⁵.

⁶⁹ C.V.R. Schuyler, *op. cit.*, 303.

⁷⁰ *Ibidem*, 333.

⁷¹ Corneliu Crăciun, *Proiecte și practici electorale în 1946*, Oradea, Editura Logos '94, (2006), 115.

⁷² C.V.R. Schuyler, *op. cit.*, 347.

⁷³ *Ibidem*, f. 347–348.

⁷⁴ Corneliu Crăciun, *Opțiunea Maniu...*, 87.

⁷⁵ *Ibidem*, 94–95.

Comandantul Legiunii de Jandarmi Bihor transmitea, la 18 mai 1946, Inspectoratului de Jandarmi Oradea două „manifeste politice care au fost răspândite (în ultima săptămână-n.n.) pe teritoriul Legiunii”. Este vorba de *Chemarea Partidului Național Țărănesc și Partidul Național Țărănesc către femeia română*⁷⁶. Șeful postului de jandarmi Dobrești a descoperit, la 13 iulie, pe „raza comunei”, două manifeste de „propagandă electorală”⁷⁷ manistă.

În ziua de 25 august, studentul Ioan (Gabriel) Țepelea (originar din comuna Borod și unul din liderii tineretului național-țărănist) a împărțit – în satul Beznea – un manifest al P.N.Ț.-Maniu, intitulat *Tineri din orașe și sate, din școli și uzine* (acesta avea pe colțurile de sus fotografiile lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache⁷⁸).

Un caz aparte, de care s-au ocupat jandarmii bihoreni, a fost cel al locuitorului Mihai Căvășdan (originar din comuna Gepiu, de 27 de ani), lăcătuș mecanic la atelierele C.F.R. Timișoara, șeful organizației tineretului muncitoresc din acest mare oraș. El a fost surprins răspândind și afișând manifeste ale P.N.Ț. Maniu (în ziua de 13 octombrie 1946), cu inscripția „Votați P.N.Ț.-Maniu!”, cu semnul electoral „Ochiul”⁷⁹. Șeful de post, Gheorghe Benea, asistat de Gheorghe Pusta (om de serviciu la primăria comunei Gepiu), l-a anchetat – în 13 octombrie 1946 – pe Mihai Căvășdan. Ca martor a fost adus Mihai Șuteu (membru P.C.R.), care a declarat că l-a văzut pe cel anchetat când a „rupt un manifest al B.P. Democratice, intitulat *Votați soarele*” (care era lipit pe un geam al Cooperativei „Plugarul” din Gepiu). Mihai Căvășdan a recunoscut că a „răspândit și afișat personal” pe câțiva stâlpi de telegraf și pe unele garduri din comuna Gepiu, în timpul nopții, mai multe „manifeste” cu fotografiile lui Maniu și Mihalache⁸⁰. Recent a afișat numai un „manifest mic, rotund”, cu

semnul electoral „Ochiul”, pe care scria „*Votați P.N.Ț. Maniu*”⁸¹. În ziua de 8 noiembrie 1946, în casa locuitorului Avram Roxin, din comuna Ciumeghiu, jandarmii au „găsit” 49 de manifeste intitulate *Apelul domnului Iuliu Maniu* și 77 de broșuri cu titlul *Scrisori către Ion*⁸².

Așadar, organizația județeană Bihor a P.N.Ț.-Maniu a încercat să-și facă campanie electorală într-o manieră clandestină, deoarece era interzisă difuzarea unor materiale de această factură (manifeste, afișe, alte tipărituri). Unele dintre persoanele care s-au implicat în această activitate propagandistică au fost arestate și anchetate, ceea ce demonstrează adevărul că nu au existat condiții reale de competiție electorală liberă, devreme ce forțele de opoziție au fost urmărite de autoritățile statului și de organizațiile comuniste, cu scopul de a le împiedica să-și expună ideile și criticile la adresa regimului politic din România și, totodată, de a-și anunța propriul program de redresare a țării. În această atitudine se pot distinge *modalități de deturnare a rezultatelor preconizate alegeri*, guvernării și instrumentele de care dispuneau exercitând enorme presiuni, la care s-a asociat un control de tip polițienesc asupra membrilor partidelor tradiționale, care aveau un semnificativ suport electoral. Din *aceste momente a început acțiunea de falsificare a alegerilor*.

Având în vedere că „forurile competente” erau interesate de cunoașterea situației politice, „într-un

⁸¹ *Ibidem*. Două bucăți din acest manifest s-au găsit asupra lui.

⁸² *Ibidem*, f. 197. Firește, național-țărăniștii au transmis „manifeste” politice și altor locuitori, puține din acestea fiind depistate de jandarmi (este menționată și împrejurarea că unii dintre aceștia erau aderenți ai P.N.Ț. Maniu și nu au dovedit prea mare zel pentru surprinderea celor care desfășurau asemenea activități, pentru a nu fi pedepsiți). Mai notăm, totuși, câteva cazuri: în noaptea de 10 spre 11 septembrie 1946 au fost afișate, în comuna Beliu, „manifeste electorale de propagandă cu chipul lui Maniu și Mihalache” (*Ibidem*, p. 158). Plutonierul Ioan Bâlc (șeful Postului de jandarmi din comuna Hășmaș, plasa Beliu, județul Bihor) raporta Legiunii de Jandarmi Bihor faptul că pe „raza” acestei localități s-au răspândit manifeste (în noaptea de 26–27 septembrie 1946) cu portretul lui Ion Mihalache și cu textul: „Nu uitați: *Patria, Biserica, Coroana, Proprietatea, Libertatea*” (*Ibidem*, 164). Tânărul Milente Radu a „afișat (la începutul lunii octombrie 1946 – n.n.) pe peretele casei „tatălui” său, situată în satul Sâc (județul Bihor), un „manifest politic al P.N.Ț. Maniu, având [pe el] portretele lui Ion Mihalache și Mihai Popovici” (*Ibidem*, 166). Jandarmii din această așezare semnalează și alte forme de rezistență a locuitorilor, cum ar fi refuzul acestora de a fi utilizată vopsea roșie pentru afișele B.P.D., cu semnul Soarele (*Ibidem*). De aceea, s-a decis ca să se identifice „toate elementele reacționare, care luptă contra reg[imului] democrat și să fie arestați și înaintați Parchetului, cu acte dresate, [arunc]i când comit agresivni, *lipiri de afișe reacționare* (subl. ns. – A.F.) cu fotografia lui Ion Mihalache” (*Ibidem*, 167).

⁷⁶ *Ibidem*, 96.

⁷⁷ *Ibidem*, 116.

⁷⁸ *Ibidem*, 152. Pentru faptul că „instituțiile jandarmerești nu s-au sesizat de această manifestare”, colonelul Ioan Baciu (comandantul Legiunii de Jandarmi Bihor) i-a pedepsit pe plutonierul major Teodor Dușu, șeful Postului de jandarmi, cu zece zile de arest, și pe comandantul Sectorului de jandarmi cu șase zile de arest (*Ibidem*). Se menționează, încă odată, faptul că au fost pedepsiți „pentru faptul că nu s-au informat” în legătură cu această activitate manistă, ci au lăsat ca o asemenea informație de valoare „să fie adusă la cunoștință Inspectoratului [de Jandarmi] Oradea de [câtre] o persoană necunoscută” (*Ibidem*).

⁷⁹ *Ibidem*, f. 168–169. Din declarația acestuia rezulta că, în urmă cu două luni, a afișat manifeste P.N.Ț.-iste, cu fotografia lui Mihalache.

⁸⁰ *Ibidem*, 169.

mod real și obiectiv”, Inspectoratul de Jandarmi Oradea a transmis tuturor celor cinci legiuni din componența sa (între care și celei din Bihor) ordinul 1601/1946. Acesta începe cu justificarea următoare: „pentru a nu mai exista fricțiuni între organele de poliție și organizațiile politice [democratice], se dispune ca, în fiecare săptămână, șeful de post și secretarul B.P.D. să se întâlnească (în mod obligatoriu) și să discute despre întâmplările de ordin politic și polițienesc, care au avut loc pe „raza comunei, după care să stabilească, împreună, măsuri pentru săptămâna” următoare. Fiecare șef de post va „întocmi” o *notă informativă de colaborare*, pe care o va transmite la Sectorul de jandarmi, acesta având obligația să o trimită la legiune⁸³. Ordinul acesta stabilește o *colaborare* între reprezentanții F.N.D.-ului și cei ai organelor de siguranță publică, care trebuiau să furnizeze informații cât mai exacte și amănunțite despre toate activitățile desfășurate de partidele de opoziție, pentru ca, ulterior, să se adopte măsuri de reprimare a lor. Ca atare, posturile de jandarmi au fost instrumentate, mai ales de la 1 iulie 1946, când s-a trecut la cea de-a doua fază a bătăliei electorale.

Organizațiile partidelor tradiționale au fost obligate de acest context ostil să găsească forme de exprimare publică, de comunicare cu propriii membri și susținători. Sistemul de informare al instituțiilor jandarmerești și polițienești era orientat, în principal, pe depistarea, semnalarea și combaterea consecințelor acestora. Astfel că, au fost urmărite toate manifestările național-țărăniștilor bihoreni.

Comitetul organizației F.N.D. din Marghita solicita, la 12 iulie, să se procedeze „de îndată la închiderea cârciumilor” locuitorilor Gheorghe Lazăr (din Chiribiș) și Miron (din Suplacul de Barcău), pentru că, în interiorul acestora, reprezentanții „partidelor de opoziție” fac propagandă⁸⁴. La 18 iulie, locotenent-colonelul I. Suci (comandanul Legiunii de Jandarmi Bihor) ordonă cercetări și, ulterior, să se dreseze „acte de dare în judecată” împotriva celor doi cârciumari⁸⁵.

Inspectoratul de Jandarmi Oradea informa Postul de Jandarmi Băița cu privire la împrejurarea

⁸³ S.J.B. al A.N., *fond Legiunea de Jd. Bihor*, dos. 87/1946, f. 1. Această circulară a parvenit și organizațiilor de partid, după cum rezultă din *Procesul verbal* al ședinței (din 3 iulie 1946) a Biroului Politic județean al P.C.R., în cadrul căreia au fost citite „circularele trimise de către Insp[ectoratul] de Jandarmi [Oradea] către toate posturile de jandarmi din județ în legătură cu normalizarea raporturilor dintre organizațiile politice și jandarmerie” (Corneliu Crăciun, *Proiecte și practici electorale în 1946*, ..., 118).

⁸⁴ Corneliu Crăciun, *Opiunea Maniu*, ..., 115.

⁸⁵ *Ibidem*, 118.

că, „în urma unui incident întâmplat la Cluj, între studenți și muncitori”⁸⁶, studenții – reîntorși acasă – „duc o acțiune antiguvernamentală și manistă”⁸⁷. De exemplu, un student din comuna Ucuriș, județul Bihor, a scris pe pereți lozincă: „*Trăiască regele și Maniu!*”⁸⁸. Pentru a evita, pe viitor, asemenea fapte, se dispune următoarele: se va ține o evidență „a tuturor studenților, studentelor, elevi[lor] și a eleve[lor] de liceu veniți la căminurile lor”. Mai mult: „să se urmărească toată activitatea [acestora] și pentru toate manifestările de ordin politic să se ia act și, atunci când sunt contrarii dispozițiilor sau legilor, să se dreseze acte, raportând și Legiunii prin note informative”. Prin înțelegere cu „organele F.N.D.”, urma să se intervină „energic”, pentru ca „diferite semne și lozinci” manisto-liberale „să dispară”⁸⁹.

Într-o *notă de colaborare* (din 26 august) dintre posturile de jandarmi din Sectorul Vașcău și organizațiile F.N.D. aflăm care a fost „situația politică” din plasa Vașcău în perioada 19–25 august 1946. Au fost consemnate acele „întâmplări” care prezentau interes pentru B.P.D.:

- protopopul Aurel Terebențiu, care era președintele organizației național-țărăniște din părțile Vașcăului, a plecat din localitate în 23 august (motivând că este „bolnav”), pentru a nu lua parte la serbarea organizată în această zi, de comuniștii locali;
- în „timp ce poporul” participa la serbarea de 23 august, câțiva membri ai organizației P.N.Ț.-Maniu (mai exact: căpitanul în rezervă Ștefan Popescu, Ioan Gavra și Constantin Dădârlac, toți din Vașcău), s-au „adunat în casa” lui Dănilă Creț, în care au făcut „propagandă manistă”;
- cu „ocazia” unei reprezentații teatrale a echipei de cultură și propagandă a organizației de F.N.D. Vașcău, din 24 august, unii locuitori (cum au fost Ștefan Popescu, Ioan Benea, Gh. Dode, ca și „alții” nenominalizați în document) au „manifestat pentru Maniu, strigând „să trăiască Maniu”. Între cei prezenți se afla și învățătorul Aurel Matica din comuna Cărpinet;
- în aceeași zi, învățătorul Ioan Niță din Petrieni „a făcut propagandă manistă în târgul din Vașcău”;
- comercianții Dănilă Creț, Petre Lazăr și

⁸⁶ Antonio Faur, *Realități transilvănene în rapoartele unor diplomați francezi (1945–1948)*, Universitatea din Oradea (2008), 25–8.

⁸⁷ Corneliu Crăciun, *Opiunea Maniu*..., 117.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*, 118.

Alexandru Benea nu au acceptat să afișeze materialele de propagandă electorală distribuite de B.P.D.⁹⁰;

- atât președintele Frontului Plugarilor din plasa Vașcău, Alexandru Moș (originar din satul Câmp), cât și „președinții de pe sate” nu desfășoară nici o activitate⁹¹.

După constatările aparatului de comandă al Inspectoratului de Jandarmi Oradea, propaganda P.N.Ț. Maniu în partea de nord-vest a Transilvaniei, în ultimul timp, a început să aibă o „influență apreciabilă” asupra funcționarilor și „cu deosebire, asupra muncitorilor de la C.F.R.”. Se menționează, totodată, faptul că „materialul de propagandă” a P.N.Ț.-Maniu era transportat și „difuzat de către funcționarii de la CFR mișcare”⁹².

Un exemplu de combativitate ni-l oferă Alexandru Miron (președinte al organizației P.N.Ț.-Maniu din Suplacul de Barcău și funcționar la primăria din aceeași localitate), care la „întrunirea politică”, organizată, în 30 iunie, de către șeful Frontului Plugarilor din Plasa Marghita, i-a replicat acestuia că este necesar să-și propună „programul în termeni cuviincioși” și să renunțe la insultarea conducătorilor partidelor de opoziție (Maniu și Brătianu), despre care afirmase că ar fi „hoți, bandiți, criminali”. Ca urmare la acest incident, „secretarul F.N.D. din plasa Marghita” a dispus, la 5 iulie, ca funcționarul Alexandru Miron să „fie îndepărtat din serviciu”⁹³. Iată, deci, cum a fost tratată intervenția, corectă și necesară, într-o chestiune politică. Nu era permisă nici o formulare critică la adresa guvernanților, comuniștilor și F.N.D.-ului.

Un caz ieșit din comun a fost cel al profesorului Vasile Tătar, colector de cereale pentru județ și rudă cu proprietarul morii din Suplacul de Barcău, la care venea de 2–3 ori pe lună⁹⁴. În calitatea menționată, acesta „s-a plimbat nestânjenit de nimeni... , pe la toate morile și mașinile de treierat” și s-a folosit de o asemenea oportunitate pentru a face „*propagandă de la om la om*” (subl. ns. – A.F.) și de a recruta membri pentru „organizațiile politice refractare regimului democrat”⁹⁵, cărora le-a și

înmănat carnete de membru. Conform informației care i-a parvenit inspectorului de jandarmi, colonelul A. Mihalache, acest „individ a fost tot timpul găzduit de alți prieteni politici, care au continuat opera începută de el”⁹⁶. S-a păstrat în arhivele locale și un referat (din 26 august) semnat de unul din jandarmii de la Postul din Biharia, care a fost însărcinat să facă investigații „informative” cu privire la Vasile Tătar⁹⁷ și activitatea politică a acestuia în județul Bihor. Ceea ce a aflat coincide cu referirile anterioare: „Sub această mască (de colector de cereale autorizat-n.n.), poate să facă propagandă... fără a fi suspectat de autorități, și aceasta o face numai de la om la om”. O asemenea procedură era eficientă, fiindcă în această parte a județului nu s-a desfășurat nici o „adunare” național-țărănistă și, cu toate acestea „locuitorii din comuna Bormublacul de lângă Barcău posedă carnete de membri în partidul [lui] Iuliu Maniu”. Mai mult, aceștia au declarat că nu vor să se înscrie în „partidele democratice” (din B.N.D.), pentru că lor nu li s-a dat pământ (în urma aplicării reformei agrare) și că li se „atribuie prea multe drepturi ungarilor, a[le] căror orori de la Ip (o localitate situată în apropiere) sunt încă neșterse” în memoria lor⁹⁸. De altfel, Vasile Tătar a fost prezent la o adunare a organizației social-democrate din comuna Suplacul de Barcău, organizată de președintele acesteia, preotul greco-catolic din localitate. La afirmațiile acestuia că se impun bune raporturi cu „populația de origine maghiară”, el a ripostat cu afirmația că Marile Puteri au rezolvat „problema Ardealului” (de Nord), care a revenit României, așa că nu mai este momentul de a fi acordate „privilegii” maghiarilor, ale „cărora masacre [din comuna Ip] se cunosc”⁹⁹ de către români.

Fiind contrariat de faptul că Vasile Tătar, care avea asupra lui și „broșuri antidemocratice”, a putut să-și continue activitățile propagandistice în beneficiul P.N.Ț.-Maniu, fără nici o dificultate din partea jandarmilor, Inspectoratul de Jandarmi Oradea a dat un ordin (cu nr. 2151 din 26 august) ca toți locuitorii „flotanți să fie supravegheați, pentru a se vedea clar preocuparea și rostul lor, în

⁹⁰ *Ibidem*, 141–142.

⁹¹ *Ibidem*, 142.

⁹² *Ibidem*, 141.

⁹³ *Ibidem*, 117.

⁹⁴ *Ibidem*, 144.

⁹⁵ *Ibidem*, 142. Într-un text memorialistic, Gabriel Țepelea (unul din cei mai activi lideri național-țărăniști din Bihor), conchidea că, într-adevăr, activitatea politică a P.N.Ț. Maniu „se putea realiza numai de la om la om (subl.ns. – A.F.), în cadrul unor grupuri de cunoștință” (Gabriel Țepelea, Candidat pe listele P.N.Ț. „Bihor”. *Anul 1946 – începutul sfârșitului*, Fundația Academia Civică, București (1996), 519).

⁹⁶ *Ibidem*, 143. Pentru că nu i-au controlat activitatea, șeful Postului de jandarmi din comuna Suplacul de Barcău a fost pedepsit cu 10 zile de arest iar plutonierul major Petru Homorogan cu 6 zile (*Ibidem*).

⁹⁷ Acesta era „un om impozant, bine făcut, [în] etate de 40–45 ani, părul pieptănat pe spate, jumătate cărunt, poartă capul descoperit, foarte elegant” (*Ibidem*, 144). Așadar, un „individ” cu personalitate, care făcea propagandă „ostilă guvernului” (*Ibidem*, 145).

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, 139.

special în această perioadă, când orice nepregătit și orice dușman al poporului caută să tulbure liniștea și ordinea publică”¹⁰⁰.

Într-o „dare de seamă” din 28 august a Sectorului de jandarmi Aleșd, referitoare la starea de spirit și atitudinea populației „rurale” față de apropiatele alegeri, erau consemnate informații cu privire la activitatea partidelor din F.N.D. și a partidelor din opoziție. Aflăm, prin urmare, că primele, în ultimul timp, „activează intens, trimițând echipe de propagandă” în aproape toate satele din partea de sud-est a județului Bihor. Agenți de la centru au susținut „discursuri politice” iar în unele așezări au fost luate măsuri „de ordin economic și administrativ” care au vizat „satisfacerea cerințelor populației”¹⁰¹.

În ceea ce privește propaganda partidelor din opoziție, aceasta s-a desfășurat „din om în om, din convorbiri izolate ale agenților de propagandă” și prin difuzarea de manifeste. În comunele Bratca, Borod și Beznea au fost identificate acțiuni de factură electorală, la unele dintre acestea participând și studenții aflați în vacanță, cum a fost cazul lui Gabriel Țepelea, care a „împărțit manifeste P.N.Ț.-Maniu, la 25 august, în comuna Beznea”. De fapt, în satele Bratca și Beznea național-țărăniștii se bucură de o anumită popularitate „și datorită împrejurării că Ioan Domocoș (o „persoană marcantă în conducerea” P.N.Ț.) este originar din Beznea iar Gabriel Țepelea din Borod. Ambii aveau „domiciliul în București”. Ioan Domocoș a fost arestat, pe motivul că face parte dintr-o „organizație subversivă”¹⁰². Ca efect al muncii propagandistice, în cele trei localități (Borod, Beznea și Bratca) se „întrevede o victorie a național-țărăniștilor”, conchidea locotenentul Virgil Bucșa, comandantul Sectorului de Jandarmi Aleșd¹⁰³.

Postul de Jandarmi din Tinca trimeea, la 4 septembrie 1946, Legiunii de Jandarmi Bihor, pe „învinuitul” Gavrilă Luca Laslău (din comuna Tăut), precum și dosarul cu acte „dresate” în urma cercetărilor întreprinse „în legătură cu propaganda făcută (de acesta) în contra guvernului și autorităților”¹⁰⁴.

Urmărirea de către polițiști (îndeosebi de către Chestura Poliției din Oradea) și jandarmi a activităților de propagandă național-țărăniștă a avut unele rezultate, în sensul că au fost depistați câțiva militanți și „semnalate” formele lor de manifestare

concretă. Plutonierul Gh. Dușu (șeful Postului de Jandarmi Bratca) l-a supravegheat „îndeaproape” pe Gheorghe Popa din comuna Lorău și a descoperit că zilnic merge prin „comune din județ” și face propagandă „de la om la om, ...ziua și noaptea”, dăunând prin aceasta „intereselor” regimului democrat popular. După opinia jandarmului amintit, Gh. Popa ar trebui să fie trimis într-un „lagăr de internați politici”, fiindcă pare a fi „capabil de orice acte de teroare îndreptate împotriva”¹⁰⁵ autorităților.

Este, totodată, de remarcat faptul că, atunci când jandarmii nu raportau, cu promptitudine, asemenea fapte politice locale, se expuneau unor sancțiuni disciplinare severe. Un exemplu edificator, în acest sens, ni-l oferă șeful Postului de Jandarmi din comuna Nojorid, care a trimis Legiunii de Jandarmi de la Oradea o informare sumară despre întrunirile politice din Apateu și Nojorid (din 8 septembrie 1946), la care au „vorbit” național-țărăniștii Moldoveanu (un avocat din Oradea) și un profesor din București, al cărui nume nu poate fi descifrat. El se rezumă la precizarea că „totul a decurs în liniște”, fără să răspundă la cerințele obligatorii într-o situație de acest fel, adică: „Nu spune nici ce a[u] vorbit, nici câți oameni au luat parte, nici pe ce bază s-a ținut întrunirea publică, nici dacă a fost în local închis, [ori] sub cerul liber, ... nici ce efect a avut întrunirea și nici mijloacele cu care cei de mai sus s-au deplasat la fața locului”¹⁰⁶.

Pentru că nu a „complexat[t] raportul” său cu datele de mai sus, prevăzute în două ordine (din 30 iunie și 18 august 1946), jandarmul respectiv a fost pedepsit cu executarea a 10 zile de arest. Comandantul Legiunii de Jandarmi Bihor a acordat o atenție sporită unor manifestări politice de factura celor la care ne-am referit, de teama autorităților comuniste, care erau alarmate de aderența locuitorilor la „politica” partidelor istorice. De aceea, a dispus ca sectoarele de jandarmi, începând din 11 septembrie, să raporteze „zilnic” despre toate întrunirile partidelor de opoziție. Raportul urma să cuprindă un număr considerabil de informații cu privire la:

- data când va avea loc sau a avut [loc] deja întrunirea;
- de către cine s-a ținut și pe ce bază, în cazul când aceasta a avut loc în aer liber și nu în local închis, conform dispozițiilor în vigoare;
- numărul aproximativ al participanților;
- lozincile strigate;

¹⁰⁰ *Ibidem*, 143.

¹⁰¹ *Ibidem*, 149.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ S.J.B. al A.N., *fond Leg. Jd. Bh*, dos. 38/1946, f. 128.

¹⁰⁵ Corneliu Crăciun, *op. cit.*, 153.

¹⁰⁶ S.J.B. al A.N., *fond Leg. Jd. Bh*, dos. 66/1946, f. 504.

- atitudinea conducătorilor;
- numărul mașinii cu care aceștia s-au deplasat la fața locului;
- ce efect a avut întrunirea;
- starea de spirit a populației în urma ținerii întruni[rrii];
- dacă s-au respectat legile și dispozițiile în vigoare¹⁰⁷.

Toate acestea trebuiau raportate cu o extremă urgență, iar despre momentul inițial al întrunirilor să se facă o informare telefonică, pentru a putea fi luate măsuri corespunzătoare cu privire la evoluția lucrurilor. Acest ordin circular (cu nr. 1218, din 10 septembrie 1945) al Legiunii de Jandarmi Bihor constituie o mărturie de primă însemnătate cu privire la modul în care așa-zisul „regim democrat-popular” din România a exercitat un control sufocant al perioadei care precede desfășurarea alegerilor, pentru a constrânge la „tăcere” partidele de opoziție.

Primul jandarm care a fost pedepsit cu 10 zile de arest, pentru neexecutarea întocmai a ordinului, a fost plutonierul major Iștoc, comandantul Sectorului de jandarmi Marghita. Acesta n-a răspuns la trei puncte dintre cele menționate în ordin¹⁰⁸. Iată cum au decurs lucrurile: în 21 septembrie a descins, cu autobuzul de Oradea, în satul Fegernic, avocatul Mut („propagandist al P.N.Ț.-Maniu”), unde – cu „concursul” învățătorului Fortoș – a luat „contact cu populația din localitate”, în casa acestuia. În ziua următoare, împreună cu „numitul” învățător, avocatul orădean s-a deplasat în comuna Sârbi, unde au ținut „o întrunire în stradă, lângă localul școlii primare, la care au participat 30 de persoane”. Cu acest prilej, avocatul Mut a afirmat, printre altele, că „redarea Ardealului (de Nord) la Conferința de pace de la Paris nu se datorește guvernului actual, ci sângelui vărsat de eroii neamului nostru pe câmpul de luptă”¹⁰⁹. În aceeași zi, cei doi intelectuali au mai organizat „o întrunire, însă de durată mai lungă”, la care au fost prezenți 80 de locuitori¹¹⁰.

Tinerii Alexandru Teaha și Gheorghe Pătroi, din comuna Vașcău, pentru că au interpretat „cântece revoluționare”, au fost „turnați” de un anume Dițescu (de la P.C.R.) la postul de jandarmi.

¹⁰⁷ *Ibidem.*

¹⁰⁸ Este vorba de faptul că n-a precizat locul unde s-a ținut „întrunirea politică național-țărănistă, din comuna Burzuc, numărul mașinii cu care au călătorit prin sate cei implicați în propaganda manistă și dacă a existat o autorizație legală pentru ținerea adunărilor” (S.J.B. al A.N., *fond Insp. Jd. O.*, dos. 36/1946, f. 200).

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ *Ibidem.*

Li s-a făcut „urgent” o percheziție domiciliară, după care au fost arestați și „înaintați parchetului” de pe lângă Tribunalul din Beiuș¹¹¹. Pretorul plasei Vașcău, Cornel Neagu, într-o conferință cu funcționarii locali, i-a avertizat asupra faptului că, dacă nu se înscriu într-unul din partidele din B.P.D., vor fi „epurați”¹¹². Divulgarea acestei realități i-a incomodat¹¹³ pe cei care acționau în virtutea unei asemenea dispoziții primite de la superiorii lor din administrația centrală, controlată de comuniști.

Inspectoratul de Jandarmi Oradea a intrat în posesia a două documente remarcabile¹¹⁴ pe care le-au difuzat național-țărăniștii în județul Bihor. Ne referim, mai întâi, la *Chemarea P.N.Ț.-Maniu*, intitulată *Români și românce*, care conține – în partea inițială – cele patru puncte ale deciziei Marilor Puteri (SUA, Anglia și URSS), adoptată la Moscova. La întrebarea: *Ce vrem noi în clipele de față?*, se dau trei răspunsuri, din care îl reținem pe primul: „Vrem să se întipărească în mintea și inima fiecăruia, că numai prin lupta tuturor, a poporului întreg, putem să păstrăm o Românie democrată, cu depline puteri pentru fiecare cetățean”. Sunt, în continuare, menționate obiectivele prioritare, în contextul care precede alegerile, ale membrilor P.N.Ț.-Maniu:

- Să se strângă, cu toții, în jurul steagului partidului și să pretindă, cu toată puterea, ca guvernul României să „înfăptuiască, fără amânare” hotărârile de la Moscova.
- Să se „lucreze” de la om la om, numai în acest fel putând fi întărite convingerile politice.
- Solidaritate maximă la viitoarele alegeri, cu orice jertfe, pentru a fi siguri că nu li se poate „fura voturile”.
- Efectuarea unui control al listelor electorale, pentru ca toți candidații național-țărăniști să apară pe acestea¹¹⁵.

P.N.Ț.-Maniu acuza deschis pe făgarnicii care încearcă să „sperie cu amenințări și cu teroare” locuitorii țării.

Cel de-al doilea document este un *Apel* către săteni al lui Iuliu Maniu, președintele P.N.Ț., într-un moment în care „neamul românesc se

¹¹¹ *Ibidem*, f. 160–167.

¹¹² *Ibidem.*

¹¹³ Despre această întâmplare din Vașcău s-a scris și în ziarul *Liberalul* (nr. 158 din 21 august), sub titlul *Știri din Vașcău-Bihor*, ceea ce a dezvăluit, la nivel național, comportamentul agresiv al unor reprezentanți ai P.C.R. ce au propus arestarea tinerilor care au „fredonat cântece românești” (*Ibidem*, 160).

¹¹⁴ Antonio Faur, Documente inedite despre alegerile din 1946, în *Cele trei Crîșuri*, 1994, nr. 11–12, 3.

¹¹⁵ S.J.B. al A.N., *fond Insp. Jd. O.*, dos. 36/1946, f. 276–277.

afla la o grea răscruce”. O nouă dictatură „căuta să răpească ce avem mai scump: libertățile cetățenești, demnitatea românească și drepturile noastre asupra gliei strămoșești”. Pentru a evita această primedie, toți locuitorii satelor trebuie să se prezinte la vot și să-și păstreze „sufletul...tare ca stânca” în fața atâtor amenințări din partea instituțiilor statului dirijate de comuniști și, în ultimă instanță, de sovietici. Reținem și avertismentul din partea finală a documentului: „Sub ocrotirea puternică a Partidului Național Țărănesc și potrivit cu hotărârea luată la Moscova de miniștrii de externe ai Marilor Puteri – Rusia Sovietică, Statele Unite și Marea Britanie –, care au garantat libertatea alegerilor din România, dându-ne seama că în alegerile aceste se hotărăște viitorul nostru și al copiilor noștri, să arătăm cu curaj vrerea noastră și să apărăm urna chiar cu prețul sângelui nostru”¹¹⁶ (subl.ns. – A.F.). Îngrijorarea cu privire la ceea ce se va întâmpla cu urnele a fost pe deplin justificată, în sensul că acestea au fost racolate, de către reprezentanții autorităților (la insistențele celor din B.N.D.), pentru a fi schimbat conținutul real al acestora.

Din documentele existente în arhive, în mare parte inedite, se degajează și o altă preocupare a autorităților comuniste subsumate obiectivului general: pregătirea și câștigarea (cu orice preț a alegerilor din toamna anului 1946). Avem în vedere instituțiile jandarmerești, al căror program de activitate a fost completat – și, în apropierea momentului decisiv copleșit – cu obligația de a informa și lua măsuri coercitive împotriva membrilor (cu deosebire a celor marcanți, cum ar fi propagandiștii activi și candidații de deputați) partidelor tradiționale.

Dacă până în luna mai se mai puteau manifesta unele rezerve din partea jandarmilor, în sensul că ei trebuiau să fie neutri față de politica timpului, începând cu ordinul de informații (nr. 1024 din 4 mai 1946) al Inspectoratului de Jandarmi Oradea s-a trecut la impunerea, pe cale oficială, a unei atitudini favorabile forțelor de stânga.

Este inadmisibil – aprecia colonelul A. Mihalache, inspectorul-șef al acestei instituții ca, pentru „acțiunile guvernului să se ia măsuri de restricție și poate chiar de sabotare, iar pentru alte partide politice (cum ar fi, spre exemplu, P.N.Ț.-Maniu – n.n.), jandarm(ii) să fie paravan binevoitor și să le dea concurs, lăsând să se înțeleagă că nutresc aceleași idei politice ca și cei cărora li se dă protecție necondiționată”¹¹⁷. Într-adevăr, erau destul de mulți jandarmi la posturile și sectoarele

aparținătoare Legiunii de Jandarmi Bihor care manifestau o sinceră simpatie pentru partidele de opoziție, chiar o aderență la acestea. Din cazurile consemnate în documente reținem numai trei, pentru argumentare. Plutonierul major D. Ofițeru, șeful Sectorului de Jandarmi din Vașcău, semna (la 12 septembrie 1946) un referat, pe care l-a transmis comandantului Legiunii de Jandarmi Bihor. În cuprinsul acestuia precizează faptul că a făcut investigații în legătură cu comportamentul plutonierului Ioan Marghitoiu, de la Postul de jandarmi din localitatea Băița (din sudul județului Bihor), care le-ar fi spus celor de la acest post următoarele: „Maniu ne face dreptate, nu Groza, care caută pe orice cale să ne distrugă țara”¹¹⁸. Concluzia celui care a efectuat cercetările este că plutonierul de jandarmi amintit „se face vinovat” de insultarea guvernului condus de dr. Petru Groza și că, în realitate, este „reacționar și îndeamnă subofițerii să nu se încadreze în regimul democrat din țara noastră”¹¹⁹. Pentru a procura documente incriminatoare, plutonierul major Dumitru Ofițeru a chestionat trei jandarmi¹²⁰ și un membru al P.C.R. din Băița¹²¹, care declara că Ioan Marghitoiu „era contra democrației și vedea cu ochi răi pe acei care se încadrau în regimul democratic”¹²². La 14 septembrie, plutonierul Teodor Grigore a făcut „propagandă manistă” în fața unor locuitori din Băile Felix (Gavrilă Monenciu și Traian Vereș), înjurând totodată guvernul¹²³.

O situație explozivă s-a creat în comuna Batăr (din județul Bihor), calificată de jandarmi drept „rebeliune”, care a avut loc în 4 octombrie 1946. Practic, în această zi au venit în comună „reprezentanții” P.C.R.-ului, pentru a proceda la „ștergerea nedemnilor de pe listele electorale”. Fiind informată în legătură cu intenția respectivă, „populația...s-a adunat, în număr de peste 100 persoane la primăria comunei, unde sub amenințare a luat lista celor șterși..., făcând, în același timp, [și o] manifestație contra partidului comunist și... [a] guvernului dr. Groza”. Jandarmii din comună „nu au luat nici o măsură, ba, mai mult, nici nu au ieșit din post”¹²⁴. Ca atare, într-un referat al ajutorului

¹¹⁸ Corneliu Crăciun, *op. cit.*, 154.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ S.J.B. al A.N., *fond Leg. Jd. O.*, dos. 29/1946, f. 2460. Este vorba de plutonierul Ioan Ciobanu (șeful Postului de jandarmi din Băița), sergentul major Gheorghe Raț (șef de patrulă la același post de jandarmi) și sergentul Spiridon Omer (*Ibidem*).

¹²¹ Numele acestuia era Ioan Butuza (*Ibidem*).

¹²² *Ibidem*.

¹²³ Corneliu Crăciun, *op. cit.*, 168.

¹²⁴ *Ibidem*, 171.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 282.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 71.

de comandant al Legiunii de Jandarmi Bihor, din 18 octombrie, doi dintre jandarmi (plutonierul Gh. Ghelbereu, șeful postului de jandarmi și plutonierul Aurel Poenaru), „dau de bănuț că au fost implicați în cazul rebeliunii”¹²⁵. S-a constatat că plutonierul Aurel Poenaru a pus la dispoziția studentului Dumitru Andor, care a fost „instigatorul și capul rebeliunii”, mașina de scris a postului, ceea ce a constituit un cap de acuză extrem de grav. A și ajuns în atenția Parchetului de pe lângă Tribunalul Bihor. Primul procuror al acestuia, dr. Aurel Paul, a investigat incidentul de la Batăr și a ajuns la concluzia că: „Instigatorul rebeliunii împotriva autorităților locale și pentru luare cu forța a listei electorale a fost studentul Andor Dumitru, care... a desfășurat și o intensă activitate subversivă împotriva guvernului... Totuși, acest infractor nu a fost reținut, ci i s-a dat posibilitatea să fugă sau să se ascundă”¹²⁶. Mai mult, același prim procuror se arăta revoltat de împrejurarea că lipsesc din dosarul de cercetare inițial (realizat de șeful de post Gh. Ghelbereu) două mărturii (semnate de învățătorul Pavel Simuț și locuitorul Florian Bulzan), din care „rezultă perfect temeinicia acuzei”, astfel că în referatul care a fost înaintat Parchetului „se afirmă – de către jandarmul menționat – că nu s-a găsit nici un martor care să declare că învinușii ar fi adus injurii, ofense sau insulte la adresa guvernului... cu scopul de a induce în eroare Parchetul”¹²⁷. Comandantul Legiunii de Jandarmi Bihor, căpitanul Ștefan I. Dumitrescu, a formulat această concluzie: „Din studiul dosarului reiese că toți subofițerii de la Postul jand[armi] Batăr au dat dovadă de pasivitate, indolență, atitudine antidemocratică, cochetând cu reacțiunea”. În consecință, propune ca plutonierul major Gh. Ghelbereu (șeful postului) să fie „pedepsit și mutat disciplinar” iar alți trei jandarmi (plutonierul Anton M. Petrescu, plutonierul Aurel Poenaru și sergentul major Mihail Cazacu) să fie trecuți în rezervă¹²⁸.

În felul acesta, toți jandarmii de la postul din Batăr au fost înlăturați, pentru că nu au executat ordinele autorităților și nu i-au sprijinit pe

comuniștii locali în acțiunea lor propagandistică, neacceptând să fie instrumentați. Răzbunarea a fost mult peste gravitatea faptelor, pentru că trei jandarmi și-au pierdut serviciul (într-un timp în care era extrem de greu să-ți găsești de lucru) numai datorită neimplicării lor într-un incident creat de reprezentanții P.C.R., care au avut intenția să șteargă de pe listele electorale numele acelor candidați pe care ei îi considerau „nedemni”, aceștia aparținând partidelor de opoziție. Era o formă de eliminare a concurenței electorale, la care s-a adăugat cea de epurare administrativă a funcționarilor și jandarmilor care nu executau, cu promptitudine, ordinele venite de la autoritățile centrale și locale.

Concomitent, se pretindeau de la aceiași angajați ai statului să contribuie la „opera” de propagandă a BND-ului. Sectorul de jandarmi Salonta transmitea, la 1 noiembrie 1946, un ordin (cu numărul 10870) al Legiunii de Jandarmi Bihor, ca – în timp de 48 de ore – jandarmii de la cele șase posturi (din acest sector) să deseneze pe pereții clădirii postului lor însemnul electoral al B.N.D., „soarele”, precum și să scrie lozinca: „Votăm soarele”¹²⁹.

Într-un raport al său, plutonierul Dumitru D. Dumbavă (șeful sectorului de jandarmi Oradea) relatează despre ceea ce a constatat cu prilejul efectuării, la începutul lunii noiembrie, a unei inspecții a posturilor de jandarmi din subordine. El nu s-a limitat la a observa cum stau lucrurile, ci a desfășurat o activitate de propagandă în favoarea B.P.D. Astfel, în satele Sântelec, Hidișelul de Jos și Hidișelul de Sus „a stat de vorbă cu mai multă populație, arătându-le înfăptuirile guvernului dr. Petru Groza și care sunt intențiile democratice (ale acestuia – n.n.) în viitor”, ascultătorii fiind mulțumiți cu explicațiile primite sau, altfel spus, „complet lămurii”¹³⁰.

Dacă în Episcopia Bihorului a obținut aceleași rezultate, la Tărian – în urma unor convorbiri cu primarul și notarul satului – a fost surprins de atitudinea locuitorilor care „simpatizează” cu „politica dusă de Iuliu Maniu”. În satul Nojorid, din apropierea orașului Oradea, situația era identică. Aici, șeful postului de jandarmi nu a depus „destulă muncă de teren, din punct de vedere educativ (așa cum pretindeau autoritățile și organizațiile comuniste – n.n.), întrucât majoritatea populației și în prezent (chiar în preajma zilei alegerilor – n.n.) mai simpatizează cu reacțiunea”.

Pentru a contracara, într-o oarecare măsură, această realitate, amintitul jandarm a încercat să

¹²⁵ *Ibidem*, 172.

¹²⁶ *Ibidem*, 173.

¹²⁷ S.J.B. al A.N., *fond Leg. Jd. O.*, dos. 28/1946, f. 1791.

¹²⁸ Corneliu Crăciun, *op. cit.*, 194. Legiunea de Jandarmi Bihor era informată despre împrejurarea că locuitorul Terente Cuc, care lucra la o fabrică din Brașov, a venit în concediu, în satul său natal, unde „a ținut *adunări de oameni pe stradă* (subl.ns. – A.F.)...făcând propagandă reacționară manistă”. Șeful postului de jandarmi Sudrigiu se afla de față, dar nu l-a „combătut pe reacționar cu contrapropagandă”, ci l-a lăsat ca în „aer liber să facă propagandă manistă” (S.J.B. al A.N., *fond Leg. Jd. O.*, dos. 39/1946, f. 17).

¹²⁹ Corneliu Crăciun, *op. cit.*, 192.

¹³⁰ *Ibidem*, 193.

„lămurească” populația cu privire la importanța alegerilor din 19 noiembrie 1946 și a împărțit manifeste ale BPD, împreună cu jandarmii de la post, în rândurile locuitorilor din Nojorid, Leș și Chișirid¹³¹.

Așadar, plutonierul Dumitru D. Dumbravă a devenit agent electoral al B.P.D., pentru a câștiga încrederea autorităților. El ilustrează categoria de jandarmi care, printr-un oportunism de epocă, a încercat să se salveze în fața celor care vor decide viitorul României.

THE ORGANIZATIONS OF MANIU'S NATIONAL PEASANTS' PARTY IN BIHOR (1944–1946)

(Abstract)

Based on some documentary testimonies and reference biography, the author of the study carries out a synthetical reconstitution of the history of the National Peasants' Party organizations in Bihor (under the leadership of Iuliu Maniu), laying emphasis on their main activities (of organization and confrontation with the authorities of the democratic-popular state, especially after Petru Groza's installation as the Prime Minister of the country). From the presentation of some aspects of this problem it follows the fact that powerful and active organizations of Maniu's National Peasants' Party acted in some areas of Bihor county (for example in Beiuș and

Vașcău) from 1944 to 1946, being real constituencies for this historical party and centres of anti-Communist resistance. The first “public meeting” – after seven years of “interdiction” (from 1938 on) – of Maniu's National Peasants' Party in Bihor was held in Beiuș on December 7th, 1944. Beiuș was “the capital” of the southern part of the former Bihor county, the northern part being integrated in the Horthyst Hungary from September 1940 to October 12th, 1944. This occasion brought about the reactivation of this organization among the first ones in Romania, offering a stimulating example for those in Transylvania. On the course of this study we recall all the steps, of some proportion, taken by the organizations of Maniu's National Peasants' Party in Bihor (especially those in Oradea, Beiuș and Vașcău), as factors of the struggle for the affirmation of the democratic forces, so subjected to the repressive politics of the pro-Soviet government in Bucharest that reached a climax in the period previous to and especially during the elections of November 1946. Like in other regions of the country, measures by means of which a more and more aggressive drafted attack was carried out towards the political parties (Maniu's National Peasants' Party and Brătianu's National Liberal Party), the main opponents of the new regime supported by Moscow, were also adopted in Bihor. The struggle for their own existence as well as for getting some significant results in the elections of Maniu's National Peasants' Party organizations in Bihor draws the attention of the present study that puts up-to-date some pages of post-war history that were struck by tragedy and by an obvious anti-Communist spirit.

---

¹³¹ *Ibidem*, 194.

